

ARK
OPERATİFÇİLİK
İRUMU

İ İ İ KOOPERATİFÇİLİK

Sayı — Number : 39

Ocak - Şubat - Mart
1978

January - February -
March

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name as the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes draw up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities:

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operatives, movements, legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international co-operative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operative act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives as well as assist co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 39

Ocak - Şubat - Mart : 1978

- Türkiye'de Toprak Reformunun Geçmişi ve
Toprak Reformu Kooperatifleri Prof. Dr. Necdet ÖZDEMİR
- Bizde İlk Tekel Maddesi Ekmek Cemal BORA
- Türkiye'de Kooperatifçilik Celâl UZEL
- Kooperatif Hareketin Gelişmesine Yardım eden
Uluslararası Kuruluşlar Şimşek ARMAN
- İflâs Hukuku Yönünden Kooperatifler Yılmaz ULUSOY

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Sayısı : 10,— TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenişehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS

★

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü
Hüseyin YURDABAK

★

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer
ŞARK
Matbaası — Ankara

CO-OPERATION

Number : 39

JANUARY - FEBRUARY - MARCH — 1978

The history of land reform in Turkey and land reform co-operatives	Prof. Dr. Necdet ÖZDEMİR
Bread as the first Turkish monopoly item	Cemal BORA
Co-operative movement in Turkey	Celâl UZEL
International organizations supporting the development of co-operative movement	Şimşek ARMAN
Co-operatives from the view point of bankruptcy laws	Yılmaz ULUSOY

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association
Correspondance Address

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - Ankara

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS

Responsible Editor
Hüseyin YURDABAK

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

TÜRKİYE'DE TOPRAK REFORMUNUN GEÇMİŞİ VE TOPRAK REFORMU KOOPERATİFLERİ

Prof. Dr. Necdet Özdemir
A.İ.T.İ.A. Kooperatifçilik
Enstitüsü Müdürü

1 — 1923 - 1960 Dönemi :

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında bir toprak reformu gereksinmesi duyulmamaktaydı. Tabandan bu yolda bir baskı ve istek gelmiyordu, güçlü bir halk hareketi de yoktu. Bu dönemde toprağın bol olduğu düşünülüyordu. 1927 sayımına göre, nüfusun 9.216.918 kişisinden oluşan 1.751.209 çiftçi ailesi vardı. Eki me uygun durumdaki 213.5 milyon dönüm toprağın 43.6 milyon dönümü, bir başka deyişle yaklaşık 1/6 sı ekilebiliyordu. Ekilmeyen toprakların genişliğinin yanı sıra toprak istemini engelleyen bir etken de, topraklarını yitirmek yerine, daha da arttırmak isteyen eşrafın baskısıydı. Kurtuluş Savaşı sonunda Rum ve Ermeni azınlıklardan boşalan topraklar, çoğunlukla ağaların eline geçmişti. (1)

1924 Anayasası da, toprak reformu olanağını ortadan kaldırmaktaydı. Gerçekten, Anayasanın 74 nci maddesinde değer pahası peşin ödenmedikçe kimsenin mal ve mülkünün kamulaştırılamıyacağı kuralı getirilmişti.

Türkiye'de toprak reformu sorunu 1934 yılından sonra tartışılmaya başlamıştır. 1934'de İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın hazırladığı tasarıda çiftlik ağalarının elindeki önemli miktarda hazine toprağının hazineye geçmesi ve toprak gereksinmesi olan köylüye

(1) Avcioğlu Doğan; Türkiye'nin Düzeni Ankara, Bilgi Yayınevi; 1969 sh. 235

dağıtılması ön görülmele birlikte, bu tasarı hem Ziraat Vekâleti ve hem de Devlet Şûrası'nca geri çevrilmiştir.

Bununla birlikte Atatürk, 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında, «toprak kanununun bir neticeye varmasını Kurultay'ın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehal lâzımdır. Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olan ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması... büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus **kesafetine ve toprak verim** derecesine göre sınırlamak lâzımdır» demektedir. (2)

1924 Anayasasında yer alan ve toprak ağalarına çok büyük paralar ödenmesini gerektirerek toprak reformunu engelleyen kuralar 1937 yılında değiştirilerek, toprağın kamulaştırılmasında ödenecek bedelin özel yasayla saptanması sağlandı.

Yine 1937 yılında, daha sonraları toprak reformuna karşı çıkacak olan Başbakan Celâl Bayar da toprak reformu sorununu hükümet programına almıştır: «Topraksız çiftçi bırakmamak prensibi parti programlarımızın 34 ncü maddesine dayanır... Her Türk çiftçisi ailesinin, çalışarak geçinebileceği bir toprağa malik olmasını, vatan için sağlam bir temel ve imar esası saymaktayız.» (3)

Görüldüğü gibi zamanın yönetiminde söz sahibi olanlarca toprak reformu savunulur görünmekte ve hükümet programlarına alınmaktadır. Buna karşın ikinci Dünya Savaşından daha çok, toprak reformuna karşı direniş nedeniyle toprak yasasının çıkması 1937 den 1945'e dek 8 yıl geciktirilmiştir.

1945 yılında Şevket Raşit Hatipoğlu'nun hazırladığı Çiftçiyi Topraklandırma Yasası Tasarısı Meclise geldi. Tasarıda, düzenli işletme adıyla kapitalist çiftlikleri koruyan ve daha çok sahibinin başında bulunmadığı, ortaklıkla işletilen çiftlikleri hedef alan bir görüş egemendi. Kapitalist çiftliklerin yanı sıra bölünmez küçük aile işletmelerinin kurulmasını öngören bu ılımlı nitelikteki

(2) Suat Aksoy, **Türkiye'de Toprak Meselesi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1971, s. 60.

(3) Avcıoğlu, a.g.e.s. 321

tasarıya meclis komisyonunda çok sert biçimde karşı çıkıldı. Komisyon sözcülüğünü de yine tasarıya karşı olanlardan Adnan Menderes yapıyordu.

Komisyonunda tasarrının maddeleri, köylüye toprak verme olanağını kaldıracak biçimde değiştirildi. Komisyonunda bozulan tasarını kurtarabilmek için düzenlenen 17 nci maddenin yasalaşan metnine göre topraksız veya az topraklı kiracı, ortakçı veya tarım işçilerince işletilen topraklar, o bölgede dağıtımına esas tutulan miktarın 3 katı sahibine bırakılmak koşuluyla kamulaştırılabilecektir. Sahibine bırakılacak toprağın 50 dönümden az olamayacağı ve geçici mevsim işçileri hakkında bu kuralların uygulanmayacağı da yine aynı maddede belirtilmiştir.

Genel yapısıyla zararsız ve ılımlı olan yasa içinde ileri kurallar getirmesiyle dikkati özellikle çeken 17 nci maddenin değişiklikten önceki biçimi ise daha ileri nitelikteydi. Bu ilk biçime göre ülkede her hangi bir tarım toprağını eylemli olarak işleyen ortakçı, yarıcı ve tarım işçisi doğrudan, işlediği bu toprağın sahibi olacaktı. Yerel tapu idareleri, bu kişilere ivedilikle tapu vermekle yükümlü tutulmuştu. Mülk sahipleri ise, dağıtılan topraklarının bedelini devletten alacaktı. Yasalaşan biçiminde yer alan «kamulaştırılabilir» deyiminin de açıkladığı gibi, yumuşatılmış olan 17 nci maddede yine de toprak ağalarınca gereğinden sert bulunmuş olacak ki, madde Meclise getirilince komisyon sözcüsü Adnan Menderes, görevinden istifa etti.

Yukarıdan gelen baskılarla yasa 11 Haziran 1945'de kabul edildi. Fakat reforma karşı çıkanlar, bu reformdan çıkarlarının zedelemeyeceğini sezen toprak ağaları yeni kurulan Demokrat Parti çatısı altında toplandılar. Bu olaydan ayrı olarak, Cumhuriyet Halk Partisi içinde varlığını sürdüren büyük çiftçilerin 17 nci maddeye saldırılarının başarıya ulaşmasıyla, parti kurultayında 17 nci maddenin kaldırılması kabul edildi. Yasadaki bu değişiklik, dağıtılacak toprağı hazine ve vakıf araziyle sınırlandırıyordu. Bu değişikliğin ve 17 nci maddenin kaldırılmasınının 5618 sayılı yasayla 1950'de, seçimler öncesinde Mecliste kabul edilmesiyle toprak yasasının sonu ve işlemeziği noktalanmış oluyordu. (4)

Çiftçiyi topraklandırma yasasına göre 1945-1962 yılları arasında 798.000 dekar toprak kamulaştırılmış ve 8.8 milyon TL. öden-

miştir. Bunlardan 175.000 dekarı dışındaki kısım, kamu kuruluşlarından kamulaştırılmıştır. 1962'ye değin 5.157 köyde 360.353 aileye 18.067.668 dekar toprak dağıtılmıştır. (5)

Özel mülkiyetteki topraklar, bu toprakları işleyen kiracı, ortakçı, tarım işlerine dağıtılmamıştır. (6)

Dağıtılacak hazine toprağının kalmaması durumunda mer'alar, düşük verimli topraklar dağıtılmıştır.

4760 sayılı yasayla, çiftçiyi topraklandırma yasasının kabul tarihi olan 11 Haziran'ı izleyen Pazar günlerinin toprak bayramı olarak kutlanmasının öngörülmesine karşın, toprak reformunun geçirdiği bu aşamalar ve aldığı son durum karşısında bu kutlamanın hiç bir yılda yapılmadığını söylemek olasıdır.

Toprak reformuna karşı bu denli büyük bir tepkiden doğan bir partinin ülke yönetimini elde tuttuğu 1950-1960 döneminde bu yılda hiç bir olumlu girişimde bulunulmamış olmasını da doğal karşılamak gerekir.

2 — 27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971 dönemi :

27 Mayıs 1960 hareketiyle iş başına gelen Millî Birlik Hükümeti, özellikle Doğu Anadolu'daki toprak-insan ilişkilerinin etkisiyle bir toprak reformu yasası hazırlamaya girişti. Bu etkilenme 55 ağanın sürgüne gönderildiği 105 sayılı yasanın gerekçesinde yer alan Türkiye'de yaşamakta olan ortaçağ düzenini yıkmak, ağalık ve şeyhlik kurumlarını yok etmek, vatandaşın sömürülmesini ve insan haysiyetinden çıkmasını engellemek gibi yönelişlerden de izlenebilmektedir. (7)

Millî Birlik Hükümetince hazırlığına girişilen toprak reformunun esasını oluşturabilecek olan Anayasanın 38 nci maddesinin Kurucu Meclis'te görüşülmesi sırasında uzun ve sert tartışmalar, karşı çıkmalar oldu. Sonuçta madde, yapılacak bir toprak reformunu engelleyebilecek bir niteliğe büründürülerek ortaya çıkarıldı.

(5) Geray, Cevat; Plânlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar; Ankara, Sevinç Matbaası 1974, sh. 36.

(6) Yavuz Fehmi, «Toprak ya da Tarım Reformu», S.B.F.D., C.XXII, S. 2 (1968) den ayrı bası.

(7) Avcıoğlu, a.g.e.s. 446.

Bu dönemde Millî Birlik Komitesi bir anketle 1.000 dönümden büyük toprağa sahip olan arazi sahiplerinin saptanmasına çalıştı.

Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in girişimi ve baskısıyla, bu askersel ve geçici yönetimin sonlarında Tarım Bakanlığına bir tasarı hazırlanmıştır. 1961'de Osman Tosun'un hazırladığı bu tasarı toprak sahiplerine bırakılacak en çok toprak miktarını 20.000 dönüm olarak saptayan ve gerekçesinde toprak reformunun hiç bir grup ve zümrenin aleyhinde olmayacağı ve kimseinin çıkarlarını zedelemeyeceğini belirten ilginç bir biçim taşımaktaydı.

Bu tasarı da geçirilip, 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra ortaya bir koalisyon hükümetinin çıkmasıyla, büyük arazi sahiplerinin de toprak reformu dışında kalabilmeleri olanağı doğdu. Söz edilen hükümetin Tarım Bakanı Cavit Oral'ın hazırladığı bu tasarı, toprak sahiplerine bırakılacak en çok toprağın miktarını 20.000 dönümden 5.000 dönüme indirirken, toprak dağıtımında çiftçi ailesini, kamulaştırmada ise kişiyi temel alıyordu. Millî Birlik Hükümeti dönemindeki tasarıda yasa yürürlüğe girince toprağın devri işlemlerinin durdurulacağı öngörülüyordu. Cavit Oral tasarısında bu noktaya da yer verilmemekle, toprağını ailesi arasında paylaştırmakta geciken büyük toprak sahiplerine toprak reformundan kurtulma olanağı sağlanıyordu. (8)

Yine bu tasarıya göre reform, bölge ve arazi kadastrosu ve arazi kullanma yeteneği haritaları tamamlandıktan sonra yapılacaktı. Koalisyonun dağılması, bu tasarrının da ortalıktan çekilmesine iyi bir neden oldu.

1962'de kurulan CHP-YTP-CKMP koalisyonu döneminde Tarım Bakanı Mehmet İzmen'in hazırladığı tasarrının Bakanlar Kuruluna götürülme olanağı bulunamadı.

CHP-Bağımsızlar koalisyonu döneminde Tarım Bakanı Turan Şahin'in hazırladığı toprak reformu tasarısı 1965 yılında açıklandı. Bu tasarıyla, toprak sahiplerine bırakılacak toprağın sınırının 5.000 dönüm olması ve reformun 25 yılda tamamlanması öngörü-lüyordu. İnönü hükümetinin düşürülmesinden kısa bir süre önce Meclise sevk edilen ve bir karma komisyonda ivedilikle görüşülerek yasalaşması istenen bu tasarrının yaşama şansı da, karma komisyon oluşturulmasına karşı çıkılması nedeniyle olmamıştır. (9)

(8) Avcioğlu, a.g.e.s. 447

(9) Avcioğlu, a.g.e.s. 448

Bundan sonraki AP iktidarı döneminde toprak reformu, doktriner bir toprak bölüşülmesi olarak kabul edilmiştir. Toprak kamulaştırılması ve dağıtımına pek yer verilmeyen ve tüm hükümetlerin doğal görevi olan köylüye makina, kredi, gübre, tohum ve ilaç sağlanması gibi bir takım hizmetleri kapsayan bir tarım reformu görüşü egemen duruma geçmişti. Bu görüşün yansımaları da 1969'daki Bahri Dağdaş ve 1970'deki İlhami Ertem tasarılarında görüldü.

3 — 12 Mart 1971 sonrası :

12 Mart 1971 muhtırasını izleyen günlerde toprak reformu yine günün konusu durumuna geçti. 1 nci Erim hükümeti döneminde uzmanlardan oluşan ve 2 nci Erim hükümeti döneminde de çalışmalarını sürdüren komisyon, toprak reformu yasası tasarisını hazırlayıp Başbakanlığa vererek görevden çekildi.

Komisyon başkanı Haldun Derin'in adıyla anılan bu tasarıda toprak reformunun sosyal, ekonomik ve siyasal olmak üzere üç amacı olduğu belirtilmiş ve toprak işleyenindir ilkesi kabul edilmişti. Ailelere bırakılacak toprak miktarının saptanmasında ise, toprak sahibinin 1972 yılında bildirdiği vergi değeri temel alınmıştı. Ayrıca düşük bildirimini doğurabileceği sakıncalara karşı da toprak sahiplerine bırakılacak en çok toprak miktarı sulu toprakta 150-400 dekar, kuruda ise 300-1.600 dekar olarak saptanmıştı. Yine bu tasarıyla reform bölgeleri dışındaki toprak rezervlerini koruyucu kurallar da getirilmekteydi. Ayrıca toprak reformu kooperatifçilik okullarının kurulması ve uyuşmazlıkların çözümü için özel olarak toprak reformu mahkemelerinin kurulması öngörülüyordu. (10)

Haldun Derin tasarısından önemli farklılıklar taşıyan 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu, 25 Haziran 1973'de Meclislerden geçerek yasalasta.

V — TÜRKİYE'DE TOPRAK REFORMUNUN YASAL ÇERÇEVESİ :

1 — Anayasa :

(10) Ziya Gökalp Mülayim, «Toprak Reformu Tasarıları Arasındaki Farklar», Özgür İnsan, Sayı 2, (Temmuz 1972), s. 32.

1961 Anayasası, toprak reformunu devletin görevlerinden saymaktadır. Anayasanın 36 ncı maddesine göre mülkiyet hakkı, kamu yararı amacıyla ve yasayla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı da aynı maddede öngörülmüştür. Böylece mülkiyet hakkının toplum yararıyla aynı yönde olduğu ve mülkiyet hakkının sosyal niteliği belirtilmiştir.

Tarım kesiminde yeni bir toprak mülkiyeti düzeninin kurulmasını öngören 37 nci maddeye göre, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeterli toprağı olmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken önlemleri almak, devletin görevlerindedir. Yine aynı maddede geniş toprak mülkiyetinin sınırlandırılması da öngörülmektedir.

Kamulaştırma alt başlığını taşıyan kısımda yer alan 38 nci madde ile, devlet veya kamu tüzel kişilerine, kamu yararının gerektirdiği durumlarda, özel mülkiyetteki taşınmaz malların tümünü veya bir kısmını kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Ödenecek karşılık ise, malın malikinin bildireceği vergi değerini aşamayacaktır. 20 Eylül 1971'de yapılan Anayasa değişikliğiyle madde metnine, kamulaştırılan taşınmaz mal karşılığının, vergi değerinden az biçilmesi durumunda malikin itiraz ve dava hakkına sahip olduğu eklenmiştir. Yine 38 nci maddeye göre, çiftçinin topraklandırılması amacıyla kamulaştırılan toprak bedellerinin ödeme biçimi yasayla düzenlenecektir. Yasa taksitle ödemeyi öngördüğünde, çiftçinin topraklandırılması için konulacak süre en çok 20 yıl olacak, eşit olarak ödenecek taksitler yasada gösterilen faiz oranına bağlanacaktır. Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten çiftçinin geçinebilmesi için zorunlu olan ve yasayla gösterilen kısmın ve küçük çiftçinin kamulaştırılan toprağının bedeli ise peşin ödenecektir.

2 — 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası :

1973 yılında kabul edilen 1757 sayılı yasanın getirdiği kuralları incelemeye başladığımızda, ilk olarak yasanın 1 nci maddesine eğilmek gerekmektedir. Bu maddede toprak ve tarım reformu tanımlanmaktadır. Haldun Derin tasarısından farklı olarak, yasanın adında yer alan tarım reformu kavramı, toprak mülkiyeti düzeninde köklü bir değişiklik istemeyenlerce yasaya sokulmuş ve yasaya egemen olan anlayışın açığa çıkmasına yardımcı olmuştur.

Yasanın amacını açıklayan 2 nci maddede ekonomik amaca ağırlık verilmiş, özellikle siyasi amaç yasada yer almamıştır. Oy-

sa, toprak reformunun siyasal amacının tarım kesiminde toprak ve gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek, mülk güvenliğini ve toprakta çalışanlara Anayasanın öngördüğü hakları özgürce kullanma olanağını sağlamak olduğu, Derin tasarısında yer almaktaydı.

Yasanın 6 ncı maddesinde toprağın işlenmesi ve işletilmesiyle ilgili olarak, toprağın salt toprak sahibi tarafından verimli olarak işletilmesi esası kabul edilmiştir. Toprak işleyenindir ilkesini benimsemeyen bu görüşle, toprağın toprak sahibinin ailesi bireyleriyle birlikte bedensel ve düşünsel güçlerini katarak doğrudan doğruya işlenmesi gereği de yadsınmaktadır. Buna göre toprağını kiracı ve ortakçıya vermeyen herkes, toprağını kendisi işletiyor sayılmaktadır. Bu tür topraklar, sahibince işletiliyor sayılacak ve kamulaştırılamayacağı için, dağıtılacak toprak rezervi azalmış olmaktadır.

Yasada sahibine bırakılacak toprak miktarı yüksek tutulmuştur. Dağıtılacak toprak rezervini azaltıcı nitelikteki bu miktarlar toprak endeksi: 50 için saptanmıştır. Buna göre, bir çiftçi ailesine sulu arazide 300-1.000 ve kuru arazide 475-2.000 dekar toprak bırakılacaktır. Derin tasarısında ise toprak sahibine sulu arazide 150-400 ve kuru arazide 300-1.600 dekar bırakılmakta, toprak sahibinin 1972 yılında bildirdiği vergi değerine göre bu miktarlar daha da azalabilmekteydi.

28 nci madde gereğince, anılan sınırları belirten yasanın sonundaki I ve II no.lu tablolara göre, örneğin bir aileye Adana'da 300 dekar sulu veya 700 dekar kuru toprak bırakılacaktır. Diyarbakır'da 360 dekar sulu ve 1.130 dekar kuru arazi bırakılırken, Sakarya için bu miktarlar 475 dekar sulu ve 850 dekar kurul toprak sahibine bırakılabilecektir.

7 nci maddede örnek işletme olarak adlandırılan işletmelerin sahiplerine ise, yine 28 nci madde gereğince toprağın sulu ya da kuru olduğuna ve toprak endeksine bakılmaksızın I ve II no.lu tablolarda gösterilen miktarların bir katı daha fazla toprak bırakılacaktır. Bu madde kötü uygulanmaya elverişli olması nedeniyle, bu durumda Adana, Sakarya gibi illerde bir kaç parça büyük toprak dışında kamulaştırılacak toprak bulunamayacaktır. Trakya bölgesinde de aynı biçimde kamulaştırılacak toprak bulunamayacaktır. Trakya bölgesinde de aynı biçimde kamulaştırmayı olanaksızlaştıran bu kurala göre, kamulaştırmanın uygulanabileceği bölge olarak Doğu ve Güney-Doğu Anadolu kalmaktadır.

26 Temmuz 1972'de çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Yasasının 4 ncü maddesine göre, 20 Temmuz 1961'den

bu yana yakın akrabalar lehine yapılmış her türden devir ve temliklerin geçersizlik ölçütü de, devir ve temlike konu olan toprağın 1757 sayılı yasaca saptanan esaslara göre işletilip - işletilmediği olduğuna göre, bu kural da dağıtılacak toprak rezervinin artmasını engelleyici niteliktedir.

1757 sayılı yasanın 36 ncı maddesine göre kamulaştırma karşılığı, kamulaştırma tarihindeki alım - satım bedelidir. Kamulaştırma karşılığının ödenmesinde ayrıcalık tanınan iki durum görülüyor : Küçük çiftçilere kamulaştırma karşılığının tümü, peşin olarak ödenecektir. Ayrıca, sahibi olduğu toprağı doğrudan doğruya işleten çiftçiye, toprağının tümüyle kamulaştırılması durumunda peşin ödenecek ilk taksit 250.000 TL. dan az olmayacaktır.

40 ncı maddedeki bu iki özel durum dışında, kamulaştırma karşılığının ödenmesinde, arazi sahibine kendi isteğine bağlı olarak üç ayrı ödenme seçeneği tanınmıştır :

a — Kamulaştırma karşılığının borç senediyle ödenmesinin istenmesi durumunda, karşılığın peşin olarak ödenecek % 15 i, 60.000 TL. dan az olamayacaktır. Artanı ise 19 eşit taksitte ve 19 yıl içinde ödenecek ve her bir taksit en az 30.000 TL. olacaktır. Peşin ve taksit miktarlarının yüksek tutulması, kamulaştırma karşılıklarının Anayasada öngörülen 20 yıllık süreden önce ödenmesi sonucunu doğuracak ve kolay kamulaştırma olanağını yok ederek, kısa dönemde büyük paralar ödenmesine yol açacaktır.

b — Kamulaştırma karşılığının kamu sınaî teşebbüs veya iştiraklerinin hisse senetleriyle ödenmesinin istenmesi durumunda toprak sahibine karşılık olarak, Bakanlar Kurulu'nca saptanacak kamu sınaî teşebbüs ve iştiraklerinin isme yazılı hisse senetleri verilecektir. Devletin bu hisse senetleri için sağlayacağı 19 yıllık süre ve % 8 temettü güvencesi çerçevesinde bu temettü her türlü vergi, resim ve harcın dışında tutulacaktır.

c — Kamulaştırma karşılığının özel sektör sınaî teşebbüslerinin hisse senetleriyle ödenmesi istendiğinde, toprak sahibine bu karşılığın % 40 ı için toprak ve tarım reformu bölgelerinde veya kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan özel sınaî kuruluşlardan Bakanlar Kurulu'nca saptananların hisse senetleri verilecektir. Arta kalan % 60 karşılık ise, 12 yılda ve 12 eşit taksitte ödenecektir. Bu arta kalan miktar için verilecek borç senetlerine, devletin vadedeli mevduata ödediği miktara kadar faiz ödenecektir.

Hisse senetleriyle ödemenin isteğe bağlılığı, biçimsel bir nitelik taşımaktadır. Karşılık için para bulunmadığı bildirilirse, büyük toprak sahipleri için tek seçenek hisse senedini almak olacaktır. Bununla birlikte, hisse senedi almanın bir sakıncası bulunmamaktadır. Çünkü, hazinenin güvencesini taşıyan bu hisse senetleri için her yıl % 8 kâr ödenmesi söz konusudur.

Bu üçüncü tür ödenme biçiminin bir uygulama örneği 20 Haziran 1975 tarih ve 7/101114 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesinde görülmektedir. Bu kararnameyle, kamulaştırma karşılığının bu tür ödenmesi istendiğinde, karşılığın hisse senetleriyle ödeneceği 10 özel sınaî kuruluşun adları belirtilmektedir. Dikkati çeken nokta, bu 10 kuruluştan yalnız bir tanesinin Devlet Planlama Teşkilâtınca teşviki önerilen 90 şirket içinde yer almasıdır. (11)

1757 sayılı yasanın 7 nci bölümünde, 70-86 ncı maddeler arasında Toprak ve Tarım Reformu Kooperatiflerine ilişkin kurallar yer almaktadır.

Toprak ve tarım reformu uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde görevli mahkeme ise, özel toprak reformu mahkemeleri yerine, bölgedeki tapulama mahkemeleri olarak saptanmıştır.

Özet olarak sunulan 1757 sayılı yasanın hazırlanmasını etkileyen temel varsayımın, toprak reformunun tüm Türkiye'de bir anda gerçekleştirilmesinin olanaksızlığı olduğu görülmektedir. Bu varsayımdan hareketle, ön tedbirler yasının 6 ncı maddesinin reform bölgeleri dışındaki toprak sahiplerinden, topraklarını satmak istemeyenlere satış olanağının sağlanması yasanın hazırlayıcılarınınca doğal karşılanmaktadır. (12)

Ayrıca, yine 6 ncı maddede, reform bölgeleri dışındaki bölgelerde devlete yük olmaksızın toprak ve tarım reformunun bu tür satışlarla gerçekleşmesi olanağının yaratıldığı, çünkü bölge arazi satışlarının, o bölgede toprak ve tarım reformu uygulansaydı devletçe topraksız çiftçiye verilecek miktarlara uygun biçimde yürütüleceği savunulmakta ve böylece toprak reformunun gerçek anlamına göre bulunan uzaklık rahatlıkla anlaşılabilir. (13)

(11) Küçük Yalçın, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1975.

(12) Öztrak İlhan, «Toprak ve Tarım Reformunun Temel İlkeleri», Milliyet Gazetesi, 1 Temmuz 1973.

(13) Öztrak, a.g.e.

VI — TÜRKİYE'DE TOPRAK REFORMU KOOPERATİFLERİ :

1757 sayılı yasanın 7 nci bölümü, 70 ile 86 ncı maddeler arasında toprak ve tarım reformu kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişleriyle ilgili kuralları kapsamaktadır. Buna koşut olarak, kooperatiflerin kuruluş, işleyiş ve görevleri, diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerle yapacakları işbirliği ve karşılıklı desteklemeleri, yardımlar ve yatırımlarla ilgili temel kuralları düzenlemek amacıyla 19 Aralık 1974'de Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri ve Üst Örgütleri yönetmeliği ve aynı tarihte toprak ve tarım reformu kooperatifleri tip ana sözleşmesi yayınlanmıştır.

Bu bölümde, anılan yasal çerçeve içinde ve ışığında toprak ve tarım reformu kooperatifleri incelenecektir.

1 — Amaç :

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerinin amaçları, kooperatif ortaklarının tek başına yapamayacakları veya birlikte yapılmasında yarar bulunan işleri yapmak, tarımsal yönden donatılmalarını ve desteklenmelerini sağlamak, üretimin arttırılmasını, değerlendirilmesini ve pazarlanmasını gerçekleştirmek, tarımda toprak ve su kaynaklarının teknik ve ekonomik gereklere göre kullanılması, korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve verimliliğin sürdürülmesi yöntemlerini kullanmak ve toprak ve tarım reformunun gerçekleşmesine yardımcı olmak biçiminde belirlenmiştir. (14)

Böylelikle toprağın bölünmesi sonucu ortaya çıkabilecek üretimin arttırılması, finansman ve pazarlama sorunlarının diğer kooperatiflerden farklı, çok amaçlı toprak ve tarım reformu kooperatifleriyle çözümlenmesi öngörülmektedir.

2 — Görevler :

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerinin yasanın 71 nci maddesinde belirtilen görevleri şöyle sıralanmaktadır :

— Ortakların gereksinme duyduğu her türlü üretim araç, gereç ve girdilerini, ortakların ürünlerinin doğrudan doğruya veya işlenerek pazarlanmasını sağlamak,

— Ortakların tek başlarına yapamadıkları veya birlikte yapılmasında yarar bulunan iş ve hizmetleri yapmak,

(14) Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri ve Üst Örgütleri Yönetmeliği, Resmi Gazete, 19 Aralık 1974, Sayı 15097, Madde : 9

- Ortakların ürünlerini işlemek için tesisler kurmak,
- Ortakların kredi gereksinmesini karşılamak ve bu kredilerin yerinde kullanılmasını sağlamak ve denetlemek,
- Ortaklarına tarımsal makina hizmetleri sağlamak, onların birlikte yararlanabileceği her cins makina, ekipman ve tesisler edinmek,
- Tarımsal üretimin düzenlenmesinde ve verimin arttırılmasında ortaklara yardımcı olmak,
- Ortakların tüketim malları gereksinmesini gidermek, onlara kooperatifçilik eğitimi vermek,
- Köy el sanatlarını ve küçük sanatları öğretmek ve geliştirmek,
- Sigorta acenteliği yapmak ve mevduat kabulü gibi görevler.

3 — Kooperatiflerin Kuruluş Esasları :

Toprak ve tarım reformu bölgelerinde kurulan toprak ve tarım reformu kooperatifleri değişir sermayeli, değişir ortaklı ve sınırsız sorumlu niteliktedir. Kooperatiflerin kuruluşuna Müsteşarlık karar verir ve çalışma bölgelerini saptar. Müsteşarlık, kooperatiflerin çalışma bölgelerini daraltıp genişletebilir.

Bir çalışma bölgesi içinde 1'den çok toprak ve tarım reformu kooperatifi kurulamaz. Kooperatifin yönetim merkezi, ana sözleşmede belirtilir.

Kooperatifin kuruluşuna karar verildikten sonra, bölge başkanlığına çoğunluğu toprak dağıtımından yararlanan aile işletmesi sahiplerinden oluşan en az 7 kişinin bir araya gelerek kooperatifi kurmaları ve tip ana sözleşmelerden 6 sını imzalamaları ve noter onay işlemlerinin tamamlanması sağlanır.

Kurucu ortakların sermaye paylarının 1/4 ü Müsteşarlıkça kooperatif merkezinin yönetsel açıdan bağlı olduğu yerin T.C. Ziraat Bankası şubesine yatırılır. Onaylanan ana sözleşmelerden biri noterce alıkonarak, 5 tanesi geri verilir. Bölge başkanlığı, 5 ana sözleşmeyi Müsteşarlığa gönderir. Ana sözleşmeler, gerekli incelemelerden sonra ilgili Bakanlığa aktarılır. Bakanlık, bir ay içinde kooperatif merkezinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil ve ilân ettirir. Kooperatif, tescil ile tüzel kişilik kazanır.

4 — Tarımsal amaçlı kooperatiflerle işbirliği esasları :

Yasa gereğince, toprak ve tarım reformu bölgelerindeki toprak ve tarım reformu kooperatifleriyle, var olan diğer tarımsal

amaçlı kooperatifler, öngörülen reform amaçlarını gerçekleştirmek için karşılıklı olarak birbirlerini desteklemek ve işbirliği içinde çalışmakla yükümlüdür.

Bu yükümlülüğün kapsamını yönetmeliğin 12 nci maddesi belirlemektedir. Bu maddeye göre, reform bölgesinde var olan diğer tarımsal amaçlı kooperatifler :

— Tarımda toprak ve su kaynaklarının birlikte, teknik ve ekonomik gereklere göre kullanılıp korunması,

— Örnek köyler kurulması veya var olan köylere eklemeler yapılması,

— Toprak veya işletmelerin parçalanmaları ve küçülmelerinin önlenmesi veya toplulaştırılması,

— Toprağın verimli biçimde işlenmesi, tarımsal üretimin sürekli artırılması, değerlendirilme ve pazarlanması konularında toprak ve tarım reformu kooperatifleriyle işbirliği yapmakla yükümlü tutulmuştur.

5 — Ortak Olma :

Toprak ve tarım reformu yasasının 74 ncü maddesi gereğince, toprak dağıtımından yararlananların, o bölgede kurulmuş veya kurulacak olan toprak ve tarım reformu kooperatiflerine girmeleri zorunludur.

Bu kooperatifler en az 7 ortakla kurulur ve ortak sayısı sınırsızdır. Reform bölgesindeki diğer çiftçiler de bu kooperatiflere ortak olabilir. Yalnız, kooperatiflerin çalışma konusu olan ürünlerle levazım ve ihtiyaç maddeleri ve girdileri üzerinde ticaret ve komisyonculuk yapanlar, bu kooperatiflere ortak olamaz. Kooperatiflere ortak olacak çiftçiler, ana sözleşmedeki kuralları kabul ettiklerini bildiren ve noter veya ihtiyar kurullarınca onaylanmış bir yüklenme mektubunu kooperatife verir ve ortaklık paylarının 1/4 ünün peşin olarak ödendiğini belgeler.

Kooperatif sermayeleri değişir niteliklidir ve ortakların yüklendiği sermaye paylarından oluşur. Bir ortak en az 1.000 TL. lık ortaklık payı yüklenir, Yüklenecek ortaklık payı, ençok 30.000 TL. olabilir. Kurucu ortakların yüklendiği sermaye paylarının 1/4 ü karşılıksız olarak Müsteşarlıkça, toprak ve tarım reformu fonundan kooperatife ödenir. (Kooperatif bölgesinde toprak dağıtımından yararlananların tümü, kurucu ortak sayılır.)

Ortakların yüklendiği sermaye paylarının artan 3/4 ünün 3 yılda ve eşit taksitlerle ödenmesi zorunludur. (15) Ortaklar, kooperatifin borçlarından zincirleme ve sınırsız sorumludur.

6 — Üst örgütlenme :

Toprak ve tarım reformu kooperatifleri amaçlarını gerçekleştirmek, güçlerini arttırmak ve ortaklarına daha yararlı olabilmek için Müstesarlığın onayıyla toprak ve tarım reformu kooperatifleri birliklerini kurar. Birlikler sınırsız sorumlu, değişir ortaklı ve değişir sermayeli olup, kooperatif biçiminde kurulur. Çalışma bölgesinde bulunan kooperatifler, birliğe ortak olmak zorundadır. (16) En az 5 birlik de merkez birliğini kurar.

7 — Finansman :

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerinin finansman kaynakları, öz ve yabancı kaynaklardan oluşur.

a) Öz Kaynaklar :

Öz Kaynakları sermaye, yedek akçe, fonlar, kooperatiflere yapılacak karşılıksız yardımlar, yapılacak bağışlar ve gelirler oluşur. Bu iç kaynaklardan karşılıksız yardımlar, kooperatiflere çalışma konularına giren ve kendi güçleri yetmeyen, plan hedeflerine ve toprak ve tarım reformu bölgesi programlarına uygun yatırımlarda kullanılmak için toprak ve tarım reformu fonundan, karşılıksız, mal veya para olarak yapılan yardımları kapsar.

b) Yabancı Kaynaklar :

Yabancı kaynakları toprak ve tarım reformu fonundan, T.C. Ziraat Bankası'ndan, merkez birliğinden, Türkiye Zirai Donatım Kurumu'ndan ve diğer kaynaklardan sağlanan kredilerle, mevduat ve diğer olanaklar oluşturur.

ba) Toprak ve Tarım Reformu Fonu :

Toprak reformu fonunun kaynakları her yıl genel bütçeye konulacak ödenekler, arazi vergisi yıllık gelirinin % 20 si, dış yardımlar, çeşitli bağış ve gelirler, fondan açılan kredilerin tahsil edilen taksit ve faizleridir.

(15) Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifi Tıp Anasözleşmesi, Resmi Gazete, 19 Aralık 1974, Sayı : 15097, Madde : 23

(16) Yönetmelik, Madde : 70

1757 sayılı yasanın 204 ncü maddesi uyarınca bu fondan toprak ve tarım reformu kooperatiflerine kredi verilmesi öngörülmüştür. Fondan kooperatiflere açılacak kredi türleri şunlardır :

- Kuruluş, yapı ve tesis kredileri,
- Verimlendirme, iyileştirme ve onarım kredileri,
- Donatım kredileri,
- Tarımsal sanayi kredileri,
- İşletme kredileri,
- Pazarlama ve destekleme kredileri,
- Ortakların topluca yararlanabileceği hizmet binaları, sosyal tesisler, tüketim malları ve satış yerlerinin yapım ve onarımı için açılan diğer krediler.

Toprak ve tarım reformu bğlgelerinde bu fondan salt toprak ve tarım reformu kooperatifleri ve üst örgütlerine kredi açılabilir. Krediler, hazırlanan projelerde belirtilen esaslara göre saptanır ve kullanılır.

Kuruluş, yapı ve tesis, verimlendirme, iyileştirme ve onarım, tarımsal sanayi, donatım, işletme ve diğer kredilerde, projede belirtilen kredi gereksinmelerinin tümü karşılanabilir.

Pazarlama ve destekleme kredilerinde ise, projede yer alan toplam ürün değerinin % 80 ine kadar kredi açılabilir.

Kuruluş, yapı ve tesis, tarımsal sanayi, verimlendirme, iyileştirme ve onarım kredilerinde ödeme süresi en çok 20 yıldır. Bu kredilerde en çok 5 yıl ödemesiz devre tanınabilir. Donatım kredilerinde ödeme süresi en çok 5 yıldır. 2 yıla kadar ödemesiz devre tanınabilir. Diğer kredilerde de ödeme süresi 20 yıldır.

Saptanan ödeme süresine göre krediler eşit taksitlerle tahsil edilecektir. Ödeme tarihleri ise, ödemesiz devrenin bitiminde başlayacaktır. İşletme, pazarlama ve destekleme kredilerinde ödeme süresi en çok 1 yıldır ve tek seferde tahsil edilir.

Fondan açılacak kredilerden donatım kredisinin faizi % 3, işletme, pazarlama ve destekleme kredilerinde % 4, bunların dışındaki kredilerde ise % 2 dir. Bu krediler dolayısıyla yıl sonlarında faiz kapitalize edilemeyecektir.

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerine fondan açılan kredilerin kullanılmasında mal ve para olarak iki yol izlenecektir.

Bu kredilerin ertelenmesinde, tarımsal ürünlerin işletme kontrolü olanağı bulunmayan nedenlerle hasara uğramaları veya olağanüstü fiyat düşüklükleri yüzünden değerlerini yitirmeleri sonucu en az % 25 oranında zarar görmeleri ve zor duruma düşmeleri temel alınacaktır.

bb — T.C. Ziraat Bankası'nın açacağı kredi :

Yapılacak proje ve plan esaslarına göre T.C. Ziraat Bankası, kooperatiflerin Müsteşarlıkça saptanacak kredi gereksinmelerini öncelikle karşılayacaktır. Bu kredilerin güvencesi, kooperatiflerin sorumluluğu ve kooperatif ortaklarının borç senetlerinin bankaya devir ve temlik edilmesiyle sağlanır. T.C. Ziraat Bankası kooperatiflere, ortaklarının genel gereksinmeleri için yatırım kredisi açtığı durumlarda, krediye konu olan taşınmaz mallar ve tesisler banka lehine ipotek edilir. Ve taşınır mallar rehine alınır. Banka, kooperatiflere verdiği kredilerin açılış amacına uygun kullanılıp, kullanılmadığını ve krediye ilişkin diğer konuları Müsteşarlığın oluruyla kontrol edebilir. (17)

bc — Türkiye Zirai Donatım Kurumu, tarımsal üretim araç ve gereçlerini, toprak ve tarım reformu kooperatiflerine taksitle sağlar.

bd — Mevduat :

Kooperatifler ve birliklerinin toplayacakları mevduat, üst kuruluşların ve Bankalar Kanunu'nun güvencesi altındadır. Merkez birliğince mevduat kabulüne yetkili kılınacak kooperatifler ve birlikleri için Maliye Bakanlığı'nın önceden izni alınır. Toplanan mevduatı kullanmaya merkez birliği yetkilidir.

8 — Toprak ve Tarım reformu kooperatiflerinin, ortaklarına kredi açması :

Kooperatifçe ortaklarına, yıllık üretim için işletme, donatım, yapı ve tesis, verimlendirme, iyileştirme ve onarım, pazarlama ve satış, konut, tüketim, köy el sanatları ve diğer konularda para ve mal olarak kredi verilebilir.

Toprak dağıtılanların, dağıtımdan yararlanmayan aile işletmeleri ve küçük işletme sahibi ortakların yeter tarımsal gelir sağlamaları için gerekli işletme, donatım, yapı ve tesis, verimlendirme,

iyileştirme ve onarım kredilerinin, ortak işletmesi üretim planlarında belirlenen tutarlarının tümü, ortakların ödenmiş sermayelerine bakılmaksızın karşılanır. Bu sınırlar üstündeki özel, projeye bağlı, işletme ve yatırım kredisi istemleri, ödenmiş sermayelerinin 5 katına kadar karşılanabilir. Orta ve örnek işletme sahibi ortaklara projeye bağlı, işletme ve yatırım kredisi gereksinimleri için ödenmiş sermayelerinin en çok 3 katı tutarında kredi açılabilir.

Ortaklara açılacak pazarlama ve satış, konut, tüketim kredilerinin tutarı kesinlikle 5.000 TL. sınırı geçemez.

Açılan bu kredilerden işletme ve tüketim kredilerinde ödeme süresi en çok 1 yıl, donatma kredilerinde ise 5 yıldır.

Açılan bu kredilerden işletme ve tüketim kredilerinde ödeme süresi en çok 1 yıl, donatma kredilerinde ise 5 yıldır.

Yapı ve tesis, verimlendirme, iyileştirme, onarım ve köy el sanatları kredilerinin ödeme süresi en çok 20 yıldır. Pazarlama ve satış kredilerinde ise bu süre kesinlikle 6 ayı geçemez.

Kredilerin geri ödenme tarihleri, ortak işletmelerinin uğraş edindikleri üretim türlerine göre, ürünlerin satılma zamanlarına rastlatılır.

Ortaklara açılan ve kullanılan krediler, alacak senedi karşılığı ödenir. Açılacak kredileri saptamada kooperatif yönetim kurulu yetkilidir.

Ortaklara açılan kredilerden işletme kredisi kapsamına giren bakım, onarım, yetiştirme giderleriyle işçi ücretleri ve pazarlama ve satış kredileri para olarak, tarımsal girdilerle taşınır mal alımına ilişkin krediler mal olarak kullanılır.

Kooperatifçe ortaklarına açılacak kredilere uygulanacak kooperatif faiz oranları, toprak ve tarım reformu müsteşarlığınca belirlenir. Orta ve örnek işletme sahipleri, aldıkları krediler için kooperatif faiz oranından yararlanamaz. Bunların aldıkları kredilerin tümüne yürürlükteki tarımsal kredi faiz oranı uygulanır.

9 — Pazarlama ve değerlendirme :

Ortaklar, genel kurulca kooperatif tarafından pazarlanmasına karar verilen ürünlerini kooperatife teslim etmek zorundadır. Ancak, her ortak kendi işletmesinde yetiştirdiğinden fazla ürün tes-

lim edemez. Kooperatif, ürünleri cins, kalite ve miktarını saptayarak teslim alır ve karşılığında ürün teslim belgesi verir. Ürün teslim belgelerini ve karşılığında ürün teslim belgesi verir. Ürün teslim belgelerini gösteren ortaklara, ürün bedeli karşılığı avans verilebilir. Avans ödenmesine karar verme yetkisi yönetim kuruluundur. Ürün bedelini saptamada piyasa ve borsa fiyatı temel alınır. Devlet taban fiyat saptamışsa, bu fiyatlar geçerlidir. Ancak, saptanacak ürün alım bedeli taban fiyatlarından az, borsa fiyatından yüksek olamaz.

Verilecek avans tutarı, ürün bedelinin % 80 ini geçemez. Ortaklara ödenen avanslardan faiz alınmaz. Avans verilmesi sırasında, ortağın teslim ettiği ürünlere verilmiş olan işletme kredileriyle tüketim kredilerinden doğan borçları, avans tutarından düşülerek, kalanı ortağa ödenir.

Ürünlerin satışı sonucu, kooperatifin işletme ve pazarlama giderleri satış bedelinden düşüldükten sonra ortağa ödenecek tutarı hesaplanır ve önceden verilmiş olan avanslar bu tutardan düşülerek ödeme yapılır.

10 — Ortaklık kurma :

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerine ortaklık kurma yetkisi veren 1757 sayılı yasada bu kooperatiflerin ve üst örgütlerinin kendi aralarında veya kamu tüzel kişileriyle veya kamu iktisadi teşebbüsleriyle, amaç ve görevlerine uygun ve kooperatiflerin gelişmesini engellemeyecek nitelikte ortaklıklar kurabilmeleri veya var olan ortaklıklara katılabilmeleri öngörülmüştür. (18)

Yasadan farklı olarak, yönetmelikle kurulacak ortaklıkların niteliklerine «... veya bağımsız olarak» deyimi eklenerek bu yetki açılmış ve genişletilmiştir. (19)

Yönetmelikte kurulacak ortaklıkların veya var olan ortaklıklara katılmanın kapsamı içinde, tarımsal hammaddelerin işlenmesi, değerlendirilmesi, tarımsal girdilerin üretimiyle tarımsal araç, gereç ve makinaların yapımı için tesisler kurulması, tarımsal üretimi arttıracak ve pazarlamayı kolaylaştıracak yatırımların gerçekleştirilmesi, ortakların tüketim mallarına olan gereksinmelerini karşılayıcı organizasyonların kurulması konuları yer almaktadır.

(18) 1757 Sayılı Yasa, Madde : 78

(19) Yönetmelik, Madde : 11

Bu ortaklıklar, genel kurul kararı ve müsteşarlığın onayıyla gerçekleşecektir. Ortaklık statüleri kooperatif ile, ortaklık kurulacak veya katılınacak kurumla birlikte hazırlanacaktır.

Yasanın 78 nci maddesinin yönetmelikle genişletilmesi sonucu kurulabilme olanağı kazanan halka açık bağımsız ortaklıklarda sermayenin % 51'inin kooperatifin olması koşulu aranmaktadır. % 49 hisselerin satışında ise kooperatif ortaklarına öncelik tanınacak ve bir kişiye satılacak hisse senedinin yazılı değeri 10.000 TL. yi geçmeyecektir.

Bu halka açık ortaklıklarda çiftçi ve işçi tasarruflarını değerlendirmek ve tarımsal sanayi gelişmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Anılan ortaklıklardaki sermayeye ilişkin koşul ile, bu ortaklıkların yönetiminde bir denge unsuru oluşturulmaktadır. Yine bu halka açık bağımsız ortaklıkların, ana çizgileri bu güne dek belirlenememiş olan halk sektörünü oluşturmaları da beklenebilir.

Böylelikle, toprak ve tarım reformu kooperatiflerine ortaklık yetkisi verilmesi, bu kooperatifleri diğer kooperatiflerden ayıran belirgin ve önemli bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaklık kapsamına giren konulara bakıldığında da, reform kooperatiflerinin üretimden pazarlamaya dek tüm işlevleri üstlendiği ve tarımsal sanayi oluşturma görevini yükledikleri görülmektedir.

11 — Eğitim :

Toprak ve tarım reformu kooperatiflerinin, ortakların modern tarım tekniği ve uygulaması, kooperatifçilik ile temel eğitimlerine katkıda bulunabilecek ve becerilerini arttıracak kurs ve toplantılar düzenlemesi, okuma odaları ve yayın çalışmaları yapması öngörülmüştür. Ayrıca kooperatifin, eğitsel çalışmalarında ilke olarak iş başında eğitim ve sorunların yerinde çözülmesi yönteminin kullanılacağı belirtilmiştir. (20)

Gerçekten, toplumumuzda eğitimi her şeyin temeli olarak göstermeye çalışan değer yargularıyla eğitim yapılan işten soyutlanmakta, uygulanan eğitim programları ile yapılan iş arasında organik bağlantılar kurulamamaktadır. Bu nedenle, iş başında eğitim yöntemlerinden yararlanılması gereklidir. Bu yöntemlerin en ağır-

lıklı özelliği, kişiyi tüketici olmaktan çıkarıp, üretken duruma getirmeye yönelmesidir. (21)

VII — TÜRKİYE'DE TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİFLERİNDE UYGULAMA SONUÇLARI :

Toprak ve tarım reformu yasasının 11 nci maddesi gereğince Urfa ili, Bakanlar kurulunun 15 Ekim 1973 tarih ve 7/7334 sayılı kararıyla toprak ve tarım reformu bölgesi olarak saptandı. (22)

Urfa ilinin ilk uygulama bölgesi olarak saptanmasında, toprak mülkiyetinin bu yörede belirli ellerde toplanması etken olmuştu. Harran, Suruç, Viranşehir, Halfeti gibi verimli ve büyük ovalara sahip Urfa'da toprakların büyük bölümü köy köy ağalara aitti ve reform bu düzeni değiştirmeye yönelecekti.

Tapu ve kadastro işlemleri bitmiş olduğu için ilk olarak Akçakale ilçesinde kamulaştırma ve dağıtımına başlanması kararlaştırıldı. Bu ilçede 200.000 dönümün kamulaştırılması kesinleşmiş ve 155.000 dönümün paraları, 94 mülk sahibine ilk taksit olarak ödenmişti. Bu ödemelerin tutarı 33 milyon TL. ye ulaşıyordu.

Toprak isteyenlerden alınan bildiregelere göre, Urfa'da toprak isteyenlerin sayısı 74.000 ve Akçakale ilçesinde 10.000 kişiydi. (23)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toprak ve tarım reformu için ayrılan ödeneğin tutarı 9.993.405.000 TL. idi. Bu rakamın 3.793.405.000 TL. sınırı yatırımlar ve 6.200.000.000 TL. sınırı da T.C. Ziraat Bankası kaynaklarından ayrılacak krediler oluşturuyordu. (24)

Ekim 1975'e dek reform bölgesinde kamulaştırılan toprağın 500.000 dönüm olmasına karşın, 161 aileye yalnız 31.000 dönüm toprak dağıtıldı.

Salt toprak dağıtımının toprak reformu için yeterli olmaması bir yana, bu dağıtımın da ne denli yavaş yürütülmekte olduğunu da bu sayılar ortaya koymaktadır.

(21) Alper Aktan, «Kooperatifçilik Eğitimi Üzerine Okurlarla Konuşmalar», **Kooperatif Dünyası**, Sayı 48 (Mart 1975), s. 6.

(22) Resmi Gazete, 1 Kasım 1973

(23) Özer Oral, «Toprak Reformu», Milliyet Gazetesi, 4 Haziran 1975.

(24) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı - Üçüncü Beş Yıl**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 914.

Nitekim, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nca görevlendirilen bir uzmanın raporunda da Türkiye'nin tümünde ve bu hızla yapılacak bir toprak reformunun 200 yıldan fazla zaman alacağı belirtilmektedir. (25)

1757 sayılı yasanın 18 nci maddesinin getirdiği 3 yıllık sürenin 1.11.1976'da biteceği ve kamulaştırmanın bu hızla bitirilemeyeceği açık olduğuna göre, toprak rezervi yitirilmiş olacaktır.

Toprak reformunun uygulanmasında en etkin araç olan toprak reformu kooperatifleriyle ilgili uygulama sonuçları da umut verici olmaktan uzaktır. Bugüne dek ismen kurulmuş olarak gözüken 6 toprak reformu kooperatifinden yalnız Akçakale'deki, Koruklu kooperatifi çalışır görünümündedir. Bu kooperatif T.C. Ziraat Bankası'nca kullanılan kredi tutarının 500.000 TL. olduğu ve bunun da üretime dönük olmayan yapı - tesis kredisi olduğunu belirtmek (26), bugünkü uygulamanın ve geleceğe dönük sonuçlarının karamsarlık yaratıcı olduğunu söylemek için yeterli bir nedendir.

SONUÇ :

Bu güne değin iktidara egemen güçlerin yıllar boyu uyguladığı tarımsal politikanın sonuçları, bu yöntemin geçersizliğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık büyük köylü kitlelerinin toprak istemleri giderek yoğunluk kazanmıştır. Yoksul köyle, işleyeceği toprağın sahibi olma yolunda ağırlığını arttırmaktadır. Bu ağırlık, modern tarımsal gereklere uygun biçimde toprağı işlemesi, gerekli araç ve gereçlerin kendisine sağlanması ve ürünün gerçek değeriyle satılması için de belirgin bir biçimde görülmektedir.

Tarımda üretim ilişkilerinin ve bugün var olan ağalık mülkiyet düzeninin değiştirilmesi anlamındaki köklü bir toprak reformu, her şeyden önce anti - feodal bir düzeltim niteliğini taşır. Bu tür bir toprak reformunun uygulanması için salt bir yasa kabul edilmesinin yetersiz olduğu, çeşitli deneyimler sonunda görülmüştür.

(25) David Baytelman, «Report of the consultancy mission for the agrarian reform research and training institute in Turkey», U.N. Development Programme, Ankara, 1975, s. 9.

(26) T.C. Ziraat Bankası Toprak ve Tarım Reformu Kredileri Müdürlüğü yetkilileriyle 16 Mart 1976 tarihinde yapılan görüşme sonuçlarına göre.

Toprak reformunun uygulanması, kesinlikle siyasal güç dengesiyle ilişkilidir. Birleşmiş Milletler uzamalarının hükümetlere çeşitli toprak reformu formülleri önerileri ve öğütlerinde bulunmaları ya da hükümetlerin tabandan veya başka yerlerden gelen baskılarla toprak reformunu benimseme zorunda kalmaları ya da benimser görünmlerindeki yanılıcılığa kapılmamak gerekir.

Hükümetin çıkaracağı ya da çıkarmak zorunda kalacağı en iyi toprak reformu yasalarının bile, yerel güçlerin çıkarlarıyla çatıştığında ölü doğması veya ölü kalması kaçınılmazdır. Bu direncin kırılabilmesi, büyük toprak sahiplerinin, ağaların ve eşrafın çıkarları karşısında kesin ve belirli çıkarları bulunduğunu gören köylülüğün örgütlenip hakkını alma girişiminde ve etkilemesinde bulunabilmesine bağlıdır.

Ayrıca bölgesel nitelikte toprak reformu uygulamaları kğkli bir toprak reformunun gerçekleşmesinin değil, ancak reformun amaçtan sapmasını, yozlaştırılmasını olası kılar. Amaca, ancak tüm ülkede ve kısa sürede yapılacak bir uygulamayla olaşılabilir.

Söz edilen örgütlenme bakımından büyük etkinliği olan kooperatifler, toprak reformunda büyük önem taşır. Bir başka deyişle, toprak reformu, sadece toprak reformu kooperatiflerinin başarısına bağlıdır.

Türlü zorlama ve zorunluklarla, toprak reformuna inanılmaksızın çıkarıldığı izlenimini veren 1757 sayılı yasada, yetersiz kalan durumlarda 1163 sayılı kooperatifler yasasına yollamalarda bulunulması, bir özel kooperatif tipi olan toprak reformu kooperatiflerine çeşitli zorluk ve engellemeler getirmiştir. Aslında bu yasa, temel bir kooperatifler yasası olarak yetersizliği ve ülke koşullarına uygun olmamasının yanı sıra, genel olarak kooperatifçiliğin ve özel olarak toprak reformu kooperatiflerinin gelişimine yardımcı olacak ve olanak verecek nitelikten uzaktır.

Toprak reformu kooperatiflerinin başarı koşullarından önde geleni, ortak - kooperatif bağlarını güçlendirici ve ortakların günlük yaşamlarında etkin olan aracı, tefeci gibi çağ dışı ara sosyal kurumların etkinliğini kırıcı ve giderici nitelikte bir kırsal alanda bütünleşme örgütlenmesidir. Bu yapılamadığında, tabana dayalı bir kooperatifçiliğe geçiş olanakları da son derece sınırlı kalacaktır.

Tarihten Bir Yaprak :

BİZDE İLK TEKEL MADDESİ NAN - I AZİZ (MÜBAREK EKMEK)

Yüz yıllar boyu devamedegelen Tekel'i Sultan Abdülmecit
«Halkın Ekmeğiyle oynanmaz» diye kaldırmış ve
Ekmeğin serbestçe imalât ve satışını
Furuncu Esnafına bırakmıştır.

1 8 5 4

Cemal BORA

Ekmekek demişler adına, bu ad ona tohumu tarlaya serpmekten üretildikten sonra da un yapıp yemekten gelir. 1854 de ve daha önceki yıllarda resmî yazışmalarda ise adı (Nan-ı aziz) dir. Farsça'da Nan ekmekek, Arapça'da Aziz mübarek anlamınadır. Sonraları (Nan) deyimi kalkmış amma ekmekek üstündeki (Mübarek) deyimi kuşaktan kuşağa devamede gelmiştir. Bir lokmasına sonsuz saygı besler öper başımıza korus. En ufak tanesini bile yere düşürmeyi günah saydığımız halde dünya milletleri arasında ekmeğin israfında ön safta geliriz.

Köylü, çiftçi, tarla deyince aklımıza ilk Arpa ve Buğday gelir. Ne demişti bir ünlü kişimiz «Yemek için değil yaşamak için yeyiniz» dememişmiydi? Biz de yaşamak için ömür boyu peşinden koşar ve bütün çabalarımızı onun için harcarız. Hatta uğruna canımızı bile veririz. Atalarımız Vatan demek toprak demektir, toprak demek buğday demektir.» demişler ve de (aziz vatanımız, Nan-ı aziz) demekle de vatan'la, buğdayı aynı seviyede mübarekleştirmişlerdir. Eh, elbette ki bu kadar değer taşıyan bir nimetin elbette vatan gibi bir koruyucusu olacaktı ve bu koruyucu on sekizinci

yüz yılın ortalarına kadar devletti. Ekmeğin imalı ve satışı şimdiki (Tekel) gibi devletin inhisarı altındaydı. Ancak zaman geçtikçe ve nüfus arttıkça bu işin pek de kolay olmadığı ortaya çıktı. Devrin ekmeğin Tekeli, 1855 de ürünün çok bol olmasına rağmen bilgisizlik yüzünden işlemez hale geldiği görüldü. Halk ekmeğin için sıkıntı çekiyordu. Durumdan haberdar olan Sultan Abdülmecit «Halkın ekmeğiyle oynanmaz» deyip Tekel'in kaldırılıp ekmeğin imalât ve satışının bir nizam dahilinde Furuncu esnafına bırakılmasını emretti.

Bunun üzerine Mecalisi Vâlada (devletin yönetimiyle görevli şimdiki Senato ve Millet Meclisi ayarında Meclislerin birleşik toplantısı) Furuncu Esnafı temsilcileriyle yapılan toplantıda alınan kararlar bir Yönetmelik halinde Yüce Padişahın tasvibine sunulup kesinleştikten sonra bunun diğer esnafa ve halka duyurulması için de karara varılıp, devletin resmî gazetesi olan,

Takvimi Vakayı'nın Fi 8. C. 1270, defa : 499 (18 Haziran 1854) tarihli ve 499 numaralı nüshasında aynen yayınlandı.

Bizde ilk Tekel maddesi ve ilk Ekmeğin imalât ve satışına ait tarihi bir belge bulunmasından gerektiğinde araştırmacıların kolayca bulabilmeleri için bu Yönetmeliğin aslından beş on satırı ile tamamının öz Türkçeleştirilmiş aşağıya alınmıştır.

Yönetmeliğin aslından baş kısmından devrin dili ile yazılmış şeklinden bir kaç satırı :

Nan-ı Aziz'in Tabih ve Furuhtu
hakkında İlânname

«Saye-i inâyetvaye-i Hazreti Padişahide ibadullahın Nan-ı azizden dolayı birgüna müzayaka çekmemeleri fevkalgaye matlup ve mültezimi alî olarak esbabı muktaziyesinin istihsali hakkında merhameti efzayı sunuh ve sudur buyrulan emrû ferman keramet unvanı Hazireti Hilâfetpenahi mantuku âlisi üzere lâzım gelenler Mecâlisi Valâya celp ile icabı ledilmüzakere Nan-ı azizin mebzuliyeti hasbelvakit inhisarın terkine mutavakkıf görünmesiyle emrû iradesi kemakân ihtisap Nezareti behiyesine muhavvel olmak üzere olbabda Meclisi Valada bir kıt'a İlânname kaleme alınmış ve mücebince hareket edeceklerine Ekmeğin esnafı tarafından dahı taahhüt olunmuş olduğundan bundan böyle istek edenlerin Nan-ı aziz tabh ve furuht» etmelerine ruhsat verilerek inhisar maddesinin terk olunması...

Yönetmelik bu usul üzere devam etmektedir.

Aslının tamamı öz Türkçeleştirilmiş olarak aşağıdadır.

Ekmek imalat ve satışı hakkında
Yönetmelik

«Ülkemiz halkının en büyük nimeti olan Ekmek'ten sıkıntı çekmemeleri hususunda, mahsulün de bol olması nedeniyle ötedenberi şikâyet konusu olan Ekmek Tekel'inin kaldırılıp serbestçe Furuncu esnafına bırakılması ve bir kısım idaresizliklere mahal verilmeyip halkın ekmeğiyle oynanılmaması için Mecâlisi Valâ'da esnafla birlikte bir toplantı yapılp imalât ve satışının bir düzene sokulması ve bu işin uygulanması için İhtisap Nazırlığına (Belediye ölçüler ve hesap işleri görevlisi) havale edilmesine emir ve ferman buyuran Yüce Padişahımızın işbu fermanı alilerini yerine getirmek üzere Yüce Mecliste Esnaf temsilcileriyle yapılan toplantıda, bundan böyle Ekmeğin imalât ve satışının serbest olduğuna ve bu işin nasıl yürütüleceğine dâir hazırlanan Yönetmelik tasvibi aliden çıkıp memlekete ve furuncu esnafına hayırlı olması temennisiyle duası dahi yapılp halkımızın da bilgi edinmesi hususunda işbu mahalde ilân edilmiştir, şöyleki :

Y Ö N E T M E L İ K

1 — Şimdiye kadar Ekmek hususunda yürütülmekte olan usul, zaman zaman çaşnı (çeşidi ve tadı) örnek alınarak ve adedine dirhem (gram) konularak tartı ile alınıp satılması usulü tatbik edilmiş ise de (İnhisarca (Tekel'ce) hiç bir suretle çeşidine, tadına ve tartısına dikkat olunmadığı gibi kerestesi (imalât malzemesi) bozuk ve gramı noksan işlenilmekte olduğu da devamedegelen tecrübelerden anlaşılmiş ve böyle bir halin devamı ise halkın zararını mucip olduğundan bu Ekmek maddesine olan inhisar (Tekel) in lağviyle bundan böyle canı isteyen Ekmek yapabilecektir.

2 — Ekmekçi esnafı kemakân (evvelce olduğu gibi ekmekçi furunlarında ekmek pişireceklerinden gerek devlet anbarlarında ve gerekse kendi anbarlarında zahire mevcut iken kasden ekmek buharını yaratarak bundan fazla kâr etme yoluna sapanlar şiddetle cezalandırılacaklardır. Böyle olmayup da terki sanat etmek isteyen veya iflâs edip de ekmek imâl edemeyen esnaf bulunduğu takdirde bu gibileri durumlarını ait oldukları makama derhal bildirmek mecburiyetindedirler. Bunlar hakkında Esnaf Nizamnamesi usulü tatbik olunacaktır.

3 — Bundan böyle çıkarılacak ekmek tartı ve terazi ile satılacağından ekmeğin en küçüğü ikiyüz elli gramdan noksan ol-

mayacaktır. Zahrenin fiyatı düştükçe ekmeğin gramı da artırılacak ve rayiç zahire fiyatına göre fiyatı düşürülecektir. Madem ki ekmeğin tartı ile satılacaktır, gerek furuncu dükkânlarında ve gerekse tablekârlarda (seyyar ekmeğin satıcılarında) ekmeğin gramından noksan ve fiyatı yüksek satanlar şiddetle cezalandırılacaklardır.

4 — Hamur işi ile uğraşan esnaf ve diğer istekli olanlar badema ekmeğin pişirip satmakta serbest olacaklardır. Bu cihetle ekmeğin esnafı dahi halkın ekmeğin ihtiyacını temin eyledikten sonra isterlerse francala, gevrek, simit ve börek ve sair hamur işi pişirip satmalarına ruhsat verilmiştir.

5 — Pek tabii ekmeğin fiyatı daimi bir düzeyde olamayacağı ve zahrenin rayicine göre pişirilip satılacağına göre fiyatı da bir aşağı bir yukarı inip çıkabileceğinden bu husus Hesap Nazırlığınca tesbit olunacak ve bir belirli fiyatı üzerinden her ekmeğin her türlü ekmeğin pişirerek istediği mahallelerde satabileceği, peşin veya veresiye verebileceği gibi herkes dahi dilediği yerden ekmeğin almakta serbest olduğundan pek tabii olarak her kim daha temiz ve daha ucuz kârla satarsa bundan kendisi istifade edebileceği de meydana olan bir gerçektir. Çünkü halk nerede daha temiz ve ucuz ekmeğin bulursa oradan alacaktır. Ekmeğin beheri ikiyüz elli, beşyüz ve bin gramlık muayyen tartılarda imâl edilecek ve gerek furuncu dükkânlarında ve gerekse seyyar satıcılarda terazi bulundurulacak halk nasıl ki et, bulgur ve pirinç gibi diğer gıda maddelerini tarttırıp alıyorsa ekmeğin de öyle alabileceklerdir. Tarttırmadan alıpta bunun sonradan noksan olduğunu bildirenler hakkında hiç bir işlem yapılmayıp bunu alıcının dikkatsizliğine vereceklerdir.

6 — Ekmeğin mahallelerde olan peşin veya veresiye satış ekmeğin bedellerini toplamakta kendi işçileri ve seyyar satıcıları sorumlu olduklarından bu satıcılar ve işçiler furuncuya olan ekmeğin bedeli borçlarını tahsil edip ödemedikçe işlerini terkedemeyecekler veya başka furuncuların ve başka mahallelerde satıcılık yapamayacaklardır.

7 — Bu Yönetmelik ekmeğin mahsus olmayup yani Ekmeğin Esnafı hakkında bulunmayup yalnız Ekmeğin pişirmek ve serbestçe satabilmek demek olduğundan yeniden ekmeğin furunu açmak isteyenler olursa yürürlükte bulunan Esnaf Nizamnamesine göre işlem yapılacaktır.

8 — İşbu yönetmeliğin noksansız olarak tatbik edileceğine dair Ekmeğin Esnafı temsilcileri Yüce Mecliste taahhütte bulunmuş olduklarından ileride aksine hareket edenler olursa bittahkık haklarında cezaî işlem yapılacaktır.

Vortrag in I. G. B. Seminer Budapest
17-25 September 1977

GENOSSENSCHAFTEN IN DER TÜRKEI

Celâl UZEL

Sehr Verehrter Herr Vorsitzender, sehr verehrte Damen und Herren, Liebe Genossenschaftler!

Im Namen von 4.363.000 türkischen Genossenschaftsmitgliedern, meiner Organisation und der anwesenden Delegation möchte ich das Seminar herzlichst begrüßen. Ich stelle kurz unsere Delegation vor: ich bin Dipl. Ing. Celâl Uzel Vorstandsmitglied, langjähriger Generaldirektor und Vizepräsident der in 1931 von Kemâl Atatürk gegründeten Türkischen Vereinigung der Genossenschaften /Türk Kooperatifcilik Kurumu/; Herr Osman Attila ist Vorstandsmitglied, früherer Abgeordneter, Herr Hüseyin Yurdabak ist Direktor des Konsumverbandes.

Ich danke dem Internationalen Genossenschaftsbund und dessen Sekretär Herrn T. N. Bottomley und dem Direktor des Seminars, Herrn Dr. S. Zsarnéczai dass sie unsere Zusammenkunft ermöglicht haben, sowie mir Gelegenheit boten einen kurzen Vortrag über die «Genossenschaften in der Türkei» zu halten.

Wir türkische Genossenschaftsleute bringen grosses Interesse diesem Seminar entgegen und es wird ein Ausdruck davon sein alle hier gehörten Vorträge auf türkisch zu übersetzen und in unserer schon 44-jährigen Monatsschrift «Karinca» und in der Vierteljahrszeitschrift «Kooperatifcilik» zu veröffentlichen.

Ich möchte Sie über unsere Genossenschaften in der Türkei informieren, was jedoch nicht ausführlich sein kann, da die mir zur Verfügung gestellte Zeit gering ist.

Unsere Genossenschaften in der Türkei haben, wie überall auf der Welt, Probleme mit Kredit, Ausbildung, und noch anderem. Das Kreditproblem versuchen wir durch eine Genossenschaftsbank zu lösen; dieser Gesetzesvorschlag wird noch in diesem Jahr im Parlament unter Debatte gestellt. Ausserdem, wie Sie sehen werden, haben wir Probleme mit den sogenannten wilden Genossenschaften, die bisher noch über keinen Verband verfügen.

Das in 1976 gegründete Genossenschafts- und Dorfministerium hat unter anderem die Aufgabe, für die Entwicklung der Genossenschaften zu sorgen.

Wir haben auch auf dem Unterrichtsgebiet schöne Erfolge zu verzeichnen. Für die bessere Ausbildung von Genossenschaftsfachleuten wurden in Betreuung der Universitäten Istanbul und Ankara 4 Fachoberschulen gegründet. Durch die Tätigkeit unserer Genossenschaftsvereinigung hat das Unterrichtsministerium angeordnet, an allen Grund-, Mittel-, Ober- und Fachschulen des Landes auch genossenschaftliche Fächer zu unterrichten.

Die ersten landwirtschaftlichen Kreditgenossenschaften wurden in der Türkei von dem berühmten Staatsmann, Mithat Pascha noch in 1863 gegründet, also ein Jahr vor der Gründung der Reifeisen-Genossenschaft in Deutschland.

Diese Genossenschaften sind bis heute von der Agrarbank /T.C. Ziraat Bankasi/ finanziert und kontrolliert. Ausserdem finanziert auch die Volksbank die unter Verbandführung stehenden Kleinhändler und Händlergenossenschaften.

Laut dem neuen Genossenschaftsgesetz von 1969, Nr 1163, Artikel 70 haben die Agrar-Kreditgenossenschaften 8 und die Agrar-Verkaufsgenossenschaften 32 Organisationsverbände in der Form von Zentralgenossenschaften.

Die Agrar-Kreditgenossenschaften verfügen über ein Kapital von 308 Millionen Lyra, die Agrar-Verkaufsorganisationen über 293 Millionen Lyra.

Die zwölfjährige Entwicklung der Genossenschaften ist aus Tabelle 1, ihr heutiger Stand aus Tabelle 2 ersichtlich.

TAFEL I

Zwölfjährige Entwicklung der Genossenschaften
in der Türkei

Jahr	Zahl der Genossenschaften	Zahl der Mitglieder
1965	5.736	2.126
1966	7.146	2.405.000
1967	7.606	2.507.117
1968	8.045	2.676.574
1969	9.309	2.763.910
1970	11.748	2.958.145
1971	12.263	3.192.918
1972	15.992	3.449.147
1973	19.445	3.780.596
1974	20.381	4.329.097
.....
1976	26.312	4.362.883

TAFEL II

Zusammensetzung der Genossenschaften in der Türkei
1976

Genossenschaften		Anzahl	Mitgliederzahl	Verbände
Landwirtschaftskreditgen.	/1/	2.069	1.325.000	8
Verkaufsgenossenschaften von Landwirtschafts-produkten	/2/	699	365.000	32
Wohnungsbaugen.	/3/	11.109	433.000	1
Kreditgen. von Handwerkern u. Kleinhändlern	/4/	605	375.000	1
Handwerkergen.	/5/	464	100.000	—
Dorfentwicklungsgen.	/6/	6.411	747.000	—
Walddörferentwicklungsgen.	/7/	658	38.280	—
Boden-u. Wassergemeinschafts- gen.	/8/	1.324	86.840	—
Viehzüchtergen	/9/	357	39.200	—
Transportgen.	/10/	456	25.000	—
Konsumgen. mit gegenseitiger				

Hilfe	/11/	1.747	160.000	1
Fischereigen.	/12/	247	74.100	3
Einkaufsgen.	/13/	168	10.300	—
Rübenanbaugen.	/14/	19	570.618	32+1Spitzenv.
Teeanbaugen.	/15/	90	68.600	1
Elektroenergieversorgungsgen.	/16/	10	918	—
Molkereigen.	/17/	48	13.000	—
Versicherungsgen.	/18/	5	2.200	—
Ausbildungsgen.	/19/	11	3.200	—
Flurbereinigungsgen.	/20/	12	1.4271	—
		26.512	4.362.880	80

Aus der Tabelle 2 ist ersichtlich, dass sich die Zahl der Genossenschaften und die der Mitglieder auch in den letzten Jahren weiter erhöhte. 1975 erreichte die Zahl der Genossenschaften 23.735 und die der Mitglieder 4.307.177.

Eine besondere Stellung wurde der Genossenschaftsbewegung durch Artikel 51 der Verfassung vom 15. Juli 1961 eingeräumt: «Der Staat übernimmt es, die Voraussetzungen für die Entwicklung aller Genossenschaften zu garantieren». Die Türkei ist heute damit eines der wenigen glücklichen Länder, in deren Verfassung die Genossenschaften ausdrücklich vorgesehen sind.

Nach der erwähnten Verfassung sind alle Genossenschaften für wichtige Aufgaben unseres Fünfjahrplanes vorgesehen. Sogar nach dem Gesetz über Flurbereinigung und Landwirtschaftsreform, Nr. 1757 werden nur diejenigen, die Genossenschaftsmitglieder sind, Land zugeteilt bekommen.

Genossenschaften besorgen Kredite, kämpfen gegen Teurungen, erhöhen den Lebensstandard, fördern die Marktwirtschaft, verleihen Land, wirtschaftliche Maschinen und Geräte und haben noch unzählige weitere Vorteile für die Gemeinschaft. Die Genossenschaft ist eine Freundschaftsbrücke für die Menschen aller Welt.

Ich möchte meinen kurzen Vortrag mit folgenden Worten eines grossen österreichischen Staatsmannes, des Herrn Dr. Jonas abschliessen: «Eine Genossenschaft ist eine Kundgebung der Menschlichkeit, der Wachsamkeit, der Enstschlossenheit um den Frieden zu bewahren, nach der Solidaritätsparole-einer für alle, alle für einen.»

Ich möchte den Teilnehmern dieses Seminars die an die Freiheit der Menschen, an die Demokratie und an die Dauer der Demokratie in den Genossenschaften glauben und diese Ziele unterstützen, die Grüsse der türkischen Genossenschaften übergeben.

Ich wünsche noch in diesem Sinne einen erfolgreichen Verlauf für unser Seminar.

Ich danke Ihnen für Ihre Aufmerksamkeit und Geduld.

peçya

17-25 Eylül 1977 tarihinde Budapeşte'de «Değişen Dünyada Kooperatifler» konusunda yapılan Seminerde, «Türkiye'de Kooperatifçilik» konusunda Kurumumuzu temsil eden Delegasyonumuz Başkanı Celâl UZEL'in konuşması.

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK

Genossenschaften in der Türkei

Celâl UZEL

(Referat in İGB Seminar Budapest)

Çok Sayın Başkan, Sayın Bayanlar ve Baylar,
Sevgili Kooperatifçiler!

4.363.000 Türk Kooperatif Ortaklarının bağlı bulunduğu Organizasyon ve burada bulunan Türk Delegeleri adına, Semineri yürekten selâmlamak isterim.

Belegelerimizi size takdim ediyorum : Ben, Yüksek Mühendis Celâl UZEL, 1931 yılında Kemal ATATÜRK tarafından kurulan Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun uzun yıllar Genel Müdür ve Başkan Vekili, Yönetim Kurulu Üyesi; Bay Osman ATTILÂ, Yönetim Kurulu Üyesi ve Eski Millet Vekili, Bay Hüseyin YURDABAK, Tüketim Kooperatif Birliği Müdürü.

Uluslararası Kooperatifler Birliği Sekreteri Bay BOTTOMLEY, Seminer Direktörü Dr. S. ZSARNOCZAI'a burada buluşmamızı sağladıklarından ve bana burada Türkiye'de Kooperatifçilik konusunda kısa bir Tebliğ vermeme olanak verdiklerinden dolayı teşekkür etmek isterim.

Biz, Türk Kooperatifçileri bu Seminere büyük önem vermekteyiz. Dolayısıyla burada dinlenen tebliğleri Türkçe'ye çevirerek 44 yaşındaki aylık «KARINCA» ve her üç ayda yayınlanan «KOOPE-RATİFÇİLİK» dergilerinde Kooperatifçilere açıklamada bulunacağız.

Burada Size, bana tahsis edilen zamanın az olması nedeniyle, «Türkiye'de Kooperatifçilik» konusunda tafsilatlı olmamakla beraber bilgi vereceğim.

Türk Kooperatifçiliğinin bütün dünya Kooperatiflerinde olduğu gibi, kredi, eğitim ve diğer problemleri vardır. Kredi Problemini bir Kooperatifler Bankası kurmak suretiyle çözümlenmek yolundayız. Bu konudaki yasa teklifi bu yıl Parlamentomuzda müzakereye açılacaktır. Bundan başka, sizlerde de olduğu gibi, henüz Kooperatif Birliklerine girememiş münferit Kooperatifler konusunda da problemimiz vardır.

1976 yılında kurulmuş bulunan Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Kooperatiflerin gelişmeleriyle görevlendirilmiştir.

Türkiye'de kooperatif eğitimi konusunda güzel sonuçlar kaydedilmektedir. Kooperatifçilerin daha iyi eğitilmeleri için Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde 4 İhtisas Kürsüleri kurulmuştur. Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun teşebbüsleriyle Millî Eğitim Bakanlığımız memleketin bütün ilk, orta, yüksek ve meslek okullarında Kooperatifçilik Dersi koymuştur.

Türkiye'de ilk Tarım Kredi Kooperatifleri ünlü Devlet adamı Mithat Paşa tarafından 1863 yılında, yani Almanya Raiffeisen Kooperatiflerinin kurulmasından bir yıl evvel kurulmuştur.

Bu kooperatifler, bugüne kadar T. C. Ziraat Bankası tarafından finanse ve kontrol edilmiştir. Bundan başka T. Halk Bankamız ise, Birlikleri tamamlanmış bulunan, Küçük Sanatlar ve Esnaf Kooperatiflerini finanse etmektedir.

1969 tarihinde çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 70. maddesi uyarınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin 8 ve Tarım Satış Kooperatiflerinin 32 birlikleri Merkez Birliği biçiminde organize edilmiştir.

Tarım Kredi Kooperatifleri 308 milyon TL. ve Tarım Satış Kooperatifleri 293 milyon TL. öz sermayeye maliktir.

Kooperatiflerimizin 12 yıllık gelişmeleri Tablo I ve Kooperatiflerin bugünkü durumları Tablo II'de görülmektedir.

Tablo I

**TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN 12 YILLIK
GELİŞMELERİ**

Yıl	Kooperatif Sayısı	Kooperatif Ortak Sayısı
1965	5.736	2.126
1966	7.146	2.405.000
1967	7.606	2.507.117
1968	8.045	2.676.574
1969	9.309	2.763.910
1970	11.748	2.958.145
1971	12.263	3.192.918
1972	15.992	3.449.147
1973	19.445	3.780.596
1974	20.381	4.329.097
.....
1976	26.312	4.362.883

Tablo II

**TÜRKİYE'DEKİ KOOPERATİFLERİN 1976 SONU
İTİBARIYLA DURUMLARI**

Kooperatifler	K o o p e r a t i f		
	Sayısı	Ortak Sayısı	Birlikleri
Tarım Kredi Kooperatifi	2.069	1.325.000	8
Tarım Satış Kooperatifi	699	365.000	32
Yapı Kooperatifi	11.109	433.000	1
Küçük Sanat ve Esnaf Kefalet K.	605	375.000	1
Sanat Kooperatifi	464	100.000	—
Köy Kalkınma Kooperatifi	6.411	747.000	—
Orman Gelişme Kooperatifi	658	38.280	—
Toprak ve Su Kooperatifi	1.324	86.840	—
Hayvancılık Kooperatifi	357	39.200	—
Nakliye Kooperatifi	456	25.000	—
Tüketim ve Yardımlaşma Koop.	1.747	160.000	1
Balıkçılık Kooperatifi	247	74.100	3

Satınalma Kooperatifi	168	10.300	—
Pancar Üretim Kooperatifi	19	570.618	32+1
Çay Üretim Kooperatifi	90	68.600	1
Elektrik Enerji Üretim Koop.	10	918	—
Sütçülük Kooperatifi	48	13.000	—
Sigorta Kooperatifi	5	2.200	—
Eğitim Kooperatifi	11	3.200	—
Toprak Reformu Kooperatifi	12	1.427	—
Toplam	26.516	4.362.880	80

Tablo II'de görüleceği gibi, Kooperatif sayısı ve ortak sayısı ve ortak sayısı son yılda da yükselmiş bulunmaktadır. 1975 yılında Kooperatiflerin sayısı 23.735 ve ortak sayısı 4.307.177'yi bulmuştur.

15 Temmuz 1961 tarihli Türk Anayasasının 51. maddesindeki «Devlet Kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlar» maddesi Kooperatiflere özel bir yer vermiş bulunmaktadır. Böylece Türkiye Anayasalarında Kooperatifi özel önem veren mutlu memleketlerden biri olmuştur.

Anayasanın yukarıda değinilen bu maddesi uyarınca Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında Kooperatifler önemli girişimlerle görevlendirilmiştir. 1757 sayılı Toprak Reformu Kanununa göre, yalnız Kooperatif Ortaklarına arazi verilmektedir.

Kooperatifler Kredi sağlarlar, Pahalılıkla savaşırılar, yaşama standardını yükseltirler, pazar ekonomisini sağlarlar. Tarım makineleri ve aletleri kiraya verirler ve daha başka topluma sayılamayacak kadar çok çıkarları sağlarlar.

Kooperatifler, bütün her cins insanlar arasında kardeşlik ve köprü görevini yapar.

Kısa tebliğimi, bir büyük Avusturyalı Devlet Adamının Dr. Jonas'ın aşağıdaki kelimeleriyle bitirmek istiyorum;

«Bir Kooperatif, insanlığın birleşmesi, uyanıklığı, yaşam yoluna hazırlanması, başarı sürdürme ve muhafazası, (Birimiz Hepimiz-Hepimiz Birimiz) barış parolasıdır.»

Ben, insanların özgürlüğüne, demokrasiye ve Kooperatifçilikte özgürlüğün sürdürülmesine inanan ve bu amacı himaye eden bu seminerin üyelerine Türk Kooperatifçilerinin selâmlarını iletmek isterim.

Bu espiri içinde seminerimize başarılar dilerim.

Dikkatiniz ve sabrınız için teşekkür ederim.

KOOPERATİF HAREKETİN GELİŞMESİNE YARDIM EDEN ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Şimşek ARMAN
Ziraat Yüksek Mühendisi

Demokratik ülkelerin ekonomik ve sosyal alanlarda kalkınmalarına büyük ölçüde yardım eden uluslararası kuruluşlar hakkında Türk Kooperatifçilik Kurumunun önemli yayın organlarından birisi olan Karınca Dergisinde çeşitli yazılar yayımlanmıştır. Ancak bu kuruluşların son durumlarının açıklanması yerinde olacaktır.

ULUSLARARASI KOOPERATİF BİRLİĞİ (ICA)

Mevcut uluslararası kuruluşların en eskilerinden birisi olan, «Uluslararası Kooperatif Birliği», her çeşit kooperatif kuruluşlarının dünya ölçüsünde birleşmesi ile meydana gelen bir konfederasyondur. 1895 yılında Londra'da düzenlenen uluslararası kooperatif kongresi tarafından kurulmuş olan ICA'ya 1974 tarihi itibariyle 66 ülkedeki 663.510 kooperatif üye bulunmaktadır.

ICA'nın amacı, bu konfederasyonun anayasasının birinci maddesinde açık olarak şöylece belirtilmiştir. «Uluslararası Kooperatif Birliği, Rochdale Öncülerinin çalışmalarının, onların tesbit ettikleri ilkelere göre devam ettirilmesine, toplum alâkası ve karşılıklı yardıma dayanan ve kâr yapan rejimin yerine geçmek için organize edilmiş kooperatif sistemin tam bir bağımsızlık içinde onun kendi metodları ile çalışmasına çalışır.»

Bu büyük amaç, bütün dünyadaki, kooperatif sistemin birlikte iş görme ilkesini kuvvetlendiren faaliyetler vasıtasıyla başarılmaktadır. Haberleşme, eğitim, ekonomik ilişkiler, teknik yardımlar ve temsil I.C.A.'nın önemli faaliyetleridir.

Uluslararası Kongreler :

ICA. Bir veya daha fazla üye teşkilâtın daveti ile her üç yılda bir değişik ülkede diğer üyelerin de katılması ile uluslararası kongreler düzenler.

Yönetim :

ICA'nın yönetim organları, Merkez Kurulu, Yürütme Kurulu ve Sekreterlikten ibarettir.

Merkez Kurulu, üç yılda yılda bir düzenlenen uluslararası kongrelerde alınan kararlara uygun bir şekilde hareket etmeye mecbur olduğu gibi, kurulun kendisi de bazı önemli kararlar almaya yetkilidir. Her kongreden sonra Merkez Kurulu bir Başkan iki başkan yardımcısı ve Yürütme Kurulu'nun üyelerini seçmek üzere toplanır.

Yürütme Kurulu, ICA'nın işlerinin genel kontrolünü yapar. Diğer taraftan da ICA'ya üye olmak için yapılan müracaatları kabul veya reddetme hususunda yetkilidir.

Sekreterlik, ise ICA'nın günlük işlerini yürütür. Bir Müdür ve «Eğitim, Basım ve Halkla İlişkiler», «Araştırma ve İstatistik», «Ziraat ve Balıkçılık» ve «Kadın Kooperatifçiler» dairelerinden ibarettir.

Bölge Ofisleri :

ICA'nın bölge ofislerinden birisi güney doğu Asya için Yeni Delhi diğeri ise merkezi ve doğu Afrika Kooperatifçilik eğitimi merkezleridir.

Üye Ülkeler :

ICA'ya 66 ülke üyedir. Bunların arasında ülkemiz Türkiye de vardır. Bilindiği üzere yurdumuzu temsilen «Türk Kooperatifçilik Kurumu» 1969 tarihinde üyeliğe kabul edilmiştir. Bu, ancak I.C.A. tarafından Kurumun tüzüğünün incelenmesi ve keza «Kurumun» 1931 yılından bu tarihe kadarki faaliyetlerinde başarılı ve faydalı olduğunun tesbit edilmesi sonucunda gerçekleşmiştir.

ICA'ya üye olan diğer ülkeler şunlardır :

Kamerun, Mısır, Gambia, Gana, Kenya, Mauritius, Morokko, Nijerya, Tanzanya, Uganda, Zaire, Zambia, Arjantin, Kanada, Şili,

Kolombiya, Guyana, Haiti, Peru, Porto-Riko, U.S.A., Uruguay, Banglades, Kıbrıs, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, İsrail, Japonya, Ürdün, Kore, Malezya, Pakistan, Filipinler, Singapur, Srilanka, Tayland, Avusturalya, Fiji, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Eire, Finlandiya, Fransa, F. Almanya, D. Almanya, Yunanistan, Macaristan, İslanda, İtalya, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya ve Yugoslavya.

Uluslararası Kooperatif Günü :

1923 yılından beri kutlanan, «Uluslararası Kooperatif Günü», Temmuz'un ilk Cumartesi veya Pazar günüdür. Bu günün kutlanma şekli her ülkeye göre değişir, bazılarında bayram bazılarında ise açık hava gösterileri şeklinde kutlanır. Gerekli yerlere, I.C.A.'nın gökkuşağı renklerine havi bayrakları asılır.

ICA ve Birleşmiş Milletler :

ICA, birçok Uluslararası ekonomik ve sosyal sorunlar üzerinde çalışma ve danışmanlık yapma imtiyazına sahiptir. Böylece ICA Birleşmiş Milletler Teşkilâtının toplantılarına, komite ve komisyon çalışmalarına katılmaktadır.

Son 10 yılda, ICA işsizlik, uluslararası serbest ticaret, ham maddelerin kıymet takdiri, dünya petrol kaynaklarının kullanılması, tahdit edilmiş iş faaliyetlerinin kontrolü gibi konularda Birleşmiş Milletler Teşkilâtının komisyonlarında tesirli olmaktadır.

Diğer taraftan I.C.A., Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO) Dünya Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, İlim ve Kültür Teşkilâtı gibi kuruluşlarla da işbirliği yapmakta ve toplantılara katılmaktadır.

ICA, modernleşmekte olan ülkelerde teknik, ekonomik ve hayat standartlarının kooperatif yöntemi vasıtasıyla geliştirilmesi için Birleşmiş Milletler Teşkilâtının teknik yardımcılarını bu ülkelere kanalize etmektedir. Bunun yanında ICA, haberleşme, araştırma, çalışma gezileri, teknisyenlerin eğitimi, kurslar düzenleme konularında faaliyet göstermektedir. Böylece ICA ileri ülkelerin bilgi, hüner ve tecrübelerini geliştirmekte olan ülkeler için faydalı ve mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bir danışmanı olarak ICA, diğer uluslararası kuruluşlarla ilgili konularda yakın ilişki sağlamaktadır.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA TEŞKİLÂTI (ILO)

Uluslararası Çalışma Ofisi, 1920 yılında Uluslararası Çalışma Teşkilâtının bir sekreterliği olarak, İsviçre'nin Geneva şehrinde kurulduğu zaman kooperatifçilik hareketi ile birçok şahsi bağları bulunan ALBERT THOMAS'ın yönetimi altındaydı. Onun fikri; çalışma ve sosyal işlerin kooperatifçilikle yakın ilgisi olduğu tarzındaydı. Bu fikir, hemen Uluslararası Çalışma Ofisinin politikasının bir unsuru olmuştur.

Kooperatifçilik hareketinin öneminin anlaşılması, Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) nın Mart 1920 tarihinde kooperatifçilik konusunda yapılacak araştırma, dayanışma için Uluslararası Merkez olarak bir «Kooperatifçilik Servisi» kurmasına yol açtı. Ertesi yıl üçüncü Uluslararası Çalışma Konferansında, işçilerin ekonomik ve sosyal şartların geliştirilmesi ile ilgili olarak, kooperatifçiliğin belli safhalarında çalışılması için özel bir dikkat sarfedilmesine karar verildi. İşçilerin yaşama şartlarının düzelmesi için kooperatifçilik fikrinin önemi tam olarak kabul edildi. Keza bu, 1920 de Strasburg'daki «Millî Kooperatif Kongresinde» Albert Thomas tarafından verilen nutukta ifade edilmiştir. Böylece Kooperatifçilik ekonomik ve sosyal ilerlemede bir araç olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ILO'nun kooperatifçilik sahasındaki ana faaliyetleri araştırma ve danışma olmuştur. Bu görevi «Kooperatifçilik Servisi» nin birinci şefi Dr. Frauguet (çok iyi bilinen «Kooperatif Sektör» kitabının yazarı) yapmaya başlamış ve ondan sonra gelen Maurica Colombian da maharetle devam ettirmiştir. ILO'nun kooperatif, kırsal alan ve diğer ilgili enstitülerinin branşlarında çalışan personelin başlıca görevlerinden birisi, kooperatifçilik faaliyetlerinin bütün safhalarına ait haber toplama, tahlil ve kıymetlendirme yaparak, onları özel yayın vasıtaları ile üye devletlere iletmektir.

ILO, kooperatiflerin gelişmesi ile ilgili bütün hayatî sorunlarla ilgilenir. Meselâ : Kooperatif Kanunları, Millî otorite ve diğer enstitüler tarafından kooperatiflerin geliştirilmesi, kooperatifçilik öğretim ve eğitimi, kooperatiflerin ve onların birlik ve federasyonlarının organizasyonu, finansmanı ve yönetimi, kooperatiflerarası birlikte çalışma, kooperatiflerle onların ortakları ve memurları arasındaki ilişkiler, bir millî ekonominin çeşitli dallarında kooperatifçiliğin ekonomik ve sosyal önemi, şumullü bir kalkınma planında kooperatifçiliğin rolü, Devlet ve kooperatiflerarası ilişkiler v.s.

ILO, kooperatifçilikle ilgili sorunların çözümü üzerindeki çalışmalarına ilâveten kooperatif yapısının çeşitli tipleri ile de ilgilenir; (satınalma ve pazarlama, tüketim, yapı, kredi, endüstriyel ve diğer kooperatifler ile onların Birlik ve Bölge Birlikleri) bu sahada ILO tarafından toplanan materyal, kanunî metinleri, kooperatif organizasyonlarının yıllık ve özel raporlarını, kitaplar ve ILO'nun şube ve muhabirlerinden alınan raporlarda bulunan her çeşit istatistikî bilgileri ihtiva eder. Ayrıca 300 kadar gazete ve belirli zamanda çıkan dergiler ILO'ya dünyanın her yerinden gelir. Bu materyale, ILO uzmanlarının hizmet ve tecrübe alışverişi de ilâve olunmaktadır. Böylece toplanan dökümanlarla kooperatifçiliğin gelişmesiyle ilgili özel safhalar hususunda sistematik çalışmalar yapılır ve raporlar meydana getirilir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GIDA VE TARIM TEŞKİLÂTI (FAO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO), işsizlik ve dünyadaki insanların hemen hemen yarısına keder veren açlık ile mücadele ederek uluslararası faaliyette bulunan bir kuruluştur. FAO, 16 Ekim 1945 tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler ailesinin bağımsız bir kuruluşudur.

121 üye millet tarafından FAO'ya verilen görevler, kırsal nüfusun şartlarını iyileştirecek yeterli üretim, bütün besin ve tarımsal ürünlerin dağıtımını, beslenmenin iyileştirilmesi ve üretimin yeterliliğinin emin hale getirilmesi hususlarını kapsar.

FAO faaliyete başlamadan, hatta daha önce özel bir komisyon bilhassa tarımsal üretim birimleri küçük olan ülkelerde çiftçi, balıkçı ve orman işçilerinin kooperatif faaliyetleri ile FAO'nun işlerinin bütün safhalarının yapılmasını kolaylaştırabilecek bir anayasa taslağı hazırlanmıştır. Tecrübe, bütün çiftçilere ulaşan sistemli haberleşme kanalları olmaksızın ileri değişikliklerin kabul edilmesinde tarımın ciddi olarak engellendiğini göstermiştir.

Birleşmiş Milletlerin İkinci Kalkınma On yılının hedefi, ekonomik ve sosyal kalkınmaya önemli bir yardım yapmak için tarımsal kooperatif hareketini hatasız bir mücadeleye davet etmektir.

Tarımsal kooperatiflerin görevleri, çiftçilere kredi ve diğer girdilerin, pazarlama ve değerlendirme kolaylıklarının sağlanması ile araştırma ve «İkinci On Yılı'nın hedeflerinin ilerki uygulanmasında özel sorumlulukları gösteren ıslah edilmiş tarım pratiklerinin sonuçlarını ortaya koymaktır.

Kooperatiflerin gelişmekte olan dünyanın çiftçilerine bazı ümitler verdiği meydandadır. Kooperatifler, tarım kesiminde ilerlemeyi geciktiren engellerin kırılmasına yardım eder ve onlar kredi, tasarruf, pazarlama, ürün değerlendirme, tarımsal donatım, danışmanlık, eğitim gibi çiftçiler tarafından ihtiyaç duyulan ve kolaylıkların çoğunu sağlayabilirler. Bunların hepsi kooperatiflerin tarımsal kalkınmayı koordineli yaklaşımını kolaylaştırırlar. FAO tarafından yapılan tahminlere göre 1962 ile karşılaştırıldığında 1985 yılında tarımsal kredi talebi beş kat artacaktır. Keza 1985 yılında pazarlama kanallarından geçen tarımsal ürünlerin üç ve dört kat en büyük girdi olan sun'î gübrelerin ise mevcut tonajının 12 katı olması beklenmektedir.

Herhangi bir gelecekteki gelişme için kooperatiflerin faaliyetlerinin sağlanmasında önceden gereken çok acil ve hayati olan şeyler düşünülmelidir.

- 1 — Kaliteli ve tecrübeli yönetici kadro,
- 2 — Kooperatiflere hukukî, malî ve teknik yardımlarda devlet desteği ve önderliği,
- 3 — Alt yapı ve haberleşme sistemleri,
- 4 — Kredi, pazarlama, donatım ve bütün seviyelerde yayım (extension) ve tarımsal işletme yönetimi hususlarında kurumsal tamamlanma,
- 5 — Üretim, pazarlama, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi için tarımsal makina, alet ve ulaştırma araçları;

Özellikle, bütün her çeşit tarımsal kooperatif için ve her seviyede yönetsel beceri standartlarının geliştirilmesine olan ihtiyaç kalkınan ülkelerin kooperatifçilik hareketlerinin çok acil ve hayati ihtiyaçları olarak üzerinde durulmuştur.

KAYNAK:

- Karınca Dergisi (Sayı: 171, 223, 224, 225, 226, 234, 235, 246, 247, 249, 394).
International Cooperative Alliance, its Aims and work 1969.
ILO and Cooperatives 1968 (Özel broşür)
International Cooperative Journal 1971 (Sayı: 1)
International Journal of Cooperative Development 1973 (Sayı 3)
Review of International Co-operation 1977 (Sayı: 2).

İFLAS HUKUKU YÖNÜNDEN KOOPERATİFLER

Yılmaz ULUSOY

Tacir olmanın en önemli sonuçlarından biri de, bunların iflâsa tâbi olmalarıdır. (T.T.K. m. 20/1) (1) Tüzel kişi tacir olan kooperatif ve üst kuruluşları da, her türlü borçlarından dolayı iflâsa tabi bulunmaktadır. Borcun niteliğinin kişisel veya ticari olması tacirin iflâs yoluyla takibine mani bulunmamaktadır. (2) Ancak, gerçek kişi tacir dışında, tüzel kişi tacirin (ticaret şirketleri ve kooperatifler) şahsi borçlarının ne gibi bir borç olacağı tartışma konusu yapılmaktadır. Bu konuda temel görüş olarak söylenebilecek şey, «tüzel kişi olan şirket ve kooperatiflerin borçlarının ticari borç olduğu» dur.

İcra İflâs Kanunu gereğince, iflâs yoluyla takip, tüzel kişi tacirler hakkında da uygulanabilmektedir. Kooperatifler de T.T.K. m. 136'a göre tacir sayıldıklarından iflâs yoluyla takip edilebilmektedir. (3)

Kooperatiflerde iflâsın açılması kooperatiflerin dağılma sebeplerinden biri sayılmıştır. (Koop. K. m. 81. b, 3).

Ticaret mahkemesi tarafından kooperatifin iflâsına karar verirse bu karar mahkeme tarafından iflâs dairesine bildirilir, iflâs dairesi, iflâs kararını tapuya, (M. K. m. 920/2; Tapu Sicil Nizamnamesi m. 81) ticaret sicili memurluğuna, (Ticaret Sicili Nizamnamesi m. 49), 86) gümrüğe, posta idarelerine, mahallî ticaret odalarına, sanayi odalarına ve borsalara, (5590 s. K. m. 83) ve diğer lüzum görülen yerlere bildirmek ve ilân etmek zorundadır. (İ.İ.K. m. 166. İcra ve İflâs K. Yönetmeliği m. 51)

İflâs dairesi iflâsın kapandığını (İ.İ.K. m. 254) veya kaldırdığını da (İ.İ.K. m. 182) aynı şekilde bildirmek ve ilân etmek yükümlülüğündedir.

Ticaret Sicili Nizamnamesi, iflas halinde, iflasın tescili, iflasın kaldırılması veya tasfiyenin tatili, iflasın kapanması hallerinde yapılacak işlemleri ayrıca belirtmiştir. (Tic. Sic. Niz. m. 49 - 51) İflasın kapandığının iflas memuru tarafından bildirilmesi üzerine, kooperatife ait «bütün sicil kayıtları» sicil memurunca «re'sen» silinir. (Tic. Sic. Niz. m. 51/2)

Kooperatiflerin iflas hukuku karşısındaki durumuyla ilgili olarak değinilmesi gereken bir husus da, İ.İ.K. m. 44'de yer alan «Ticareti terk edenler» hakkındaki hükmün kooperatiflere uygulanıp uygulanmayacağıdır. (4) İ.İ.K. m. 44'nun gerçek kişiler hakkında uygulanacağına şüphe bulunmamaktadır. BAKİ KURU, anılan maddenin ticaret şirketleri, dolayısıyla kooperatifler hakkında da uygulanacağını kabul etmektedir. (5) Şirketin veya kooperatifin tasfiye ve sona ermesinden sonra ortaklarının şirketin veya kooperatifin yeniden ortaya çıkan borçlarından dolayı iflas yoluyla takip edilebilmeleri kollektif şirket ortağı ve komandit şirkette komandite ortak hakkında mümkün olmakla beraber, muayyen bir sermaye payı ile sorumlu olan sermaye şirketleri ortağı ve kooperatif ortağı için ne şekilde davranılacağı konusunda mahkeme içtihatları bulunmamaktadır. İ.İ.K. m. 44. salt hukukî açıdan ele alındığı takdirde şirket ve kooperatifler için de uygulanması gerektiği düşünülebilirse de, uygulamada varlığı sona eren tüzel kişi tacir ortakları için bu yola gidildiğine rastlanmamaktadır. BAKİ KURU'nun kollektif şirket ortakları hakkında maddenin uygulanmasını, daha çok, bu ortakların şirket alacaklarına karşı sınırsız, zincirleme sorumlu olmalarına istinat ettirmek istemektedir.

İflas hukuku yönünden Koop. K'da iflas eden kooperatifin ortakları hakkında nasıl takip yapılacağı konusunda özel bir hüküm getirmiştir. (Koop. K. m. 33) Buna göre, iflas halinde, ortakların sorumluluklarının şekline göre, ödeyecekleri miktar ve nevi de değişmektedir.

Kooperatif ortağı sınırlı sorumlu ise, kooperatife taahhüt ettiği ve ödemediği kısım kadar sorumludur. Uygulamada genellikle ortaklar, bu nev'i taahhütte bulduklarından, iflas halinde sorumlulukları da, taahhüt ettikleri sermaye payı kadar olmaktadır.

Ortağın ek ödeme yükümlülüğü varsa sermaye payından başka, zarar nisbetinde ve payına düşen ölçüdeki miktarı da masaya ödemek zorundadır. Uygulamada ek ödeme yükümlülüğüne bir kısım kooperatiflerde tesadüf edilmektedir. Ortak, kooperatif ala-

cahlarına karşı, tüm mal varlığıyla sorumlu ve kooperatif iflas etmişse, ortakların, kooperatif borçları için mal varlıklarıyla takip edilecekleri tabiidir. Bunların arasında aynı zamanda teselsül olduğundan, iflas idaresi varlığı hangi ortakta bulursa ondan alacak, alacağı ödiyen ortak ise sonradan diğer ortaklara rücu edebilecektir. Ancak, uygulamada bu biçimde sorumluluk şekline hiç rastlanmamaktadır.

- (1) Tacirler her türlü borçlarından dolayı iflâsa tabi oldukları gibi, kanun hükümlerine uygun olarak bir ticaret unvanı seçmeğe ve kullanmaya, işletmelerini ticaret siciline kaydettirmeğe ve ticarî defterler tutmaya mecburdurlar.» T.T.K. m. 20/1
- (2) S.K. MİMAROĞLU, Ticaret Hukuku, cilt 1, sh. 207; Y. KARAYALÇIN, Ticaret Hukuku, cilt 1, sh. 214, dpn. 43; T.S. EREM, Ticaret Hukuku Prensipleri cilt 1, sh. 82, dpn. 32
- (3) «İflâs yoluyla takip, ancak Ticaret Kanunu gereğince tacir sayılan veya tacirler hakkındaki hükümlere tabi bulunanlar ile özel kanunlarına göre tacir olmadıkları halde iflâsa tabi buldukları bildirilen hakikî veya hükmî şahıslar hakkında yapılır. Şu kadar ki, alacaklı bu kimseler hakkında haciz yolu ile de takipte bulunabilir.» İc. ve İf. K. m. 43/1
- (4) Ticareti terk eden bir tacir 15 gün içinde keyfiyeti kayıtlı bulunduğu ticaret siciline bildirmeye ve bütün aktif ve pasifi ile alacaklarının isim ve adreslerini gösteren bir mal beyanında bulunmaya mecburdur. Keyfiyet Ticaret Sicili Memurluğunca ticaret sicili ilânlarının yayınlandığı gazetede ve alacaklıların bulunduğu yerlerde de mutata ve münasip vasıtalarla ilân olunur. İlân masraflarını ödemeyen tacir beyanda bulunmamış sayılır. Bu ilân tarihinden itibaren bir sene içinde, ticareti terk eden tacir hakkında iflâs yolu ile takip yapılabilir. Ticaret terk eden tacir, mal beyanının tevdiî tarihinden itibaren iki ay müddetle haczi kabil malları üzerinde tasarruf edemez. Üçüncü şahısların ziyedlik ve tapu hükümlerine dayanarak iyi niyetle elde ettiği haklar saklıdır. Ancak karı ve koca ile usul ve fûru, neseben veya sıhren ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) hısımlar, evlat edinilenle evlâtlık arasındaki iktisaplarda iyi niyet iddiasında bulunulmaz. Mal beyanını olan mercî, keyfiyeti tapu veya gemi sicil dairelerine bildirir. Bu bildiri üzerine sicile temlik hakkının iki ay süre ile tahdit etmiş bulunduğu şerhi verilir. Bozulmaya maruz veya muhafazası zor olan veya tâyin edilen kanunî müddet içinde değerinin düşmesi kuvvetle muhtemel mallar hakkında, tacirin talebi üzerine, mahkeme icra memuru marifetiyle ve bu kanun hükümleri dairesinde bu malların satılmasına ve bedelinin 9 ncu maddede yazılı bir bankaya depo edilmesine karar verebilir. (Ticaretî Terk Edenler, İ.İ.K. m. 44)

- (5) «Tasfiyeden sonra da kolektif şirket bir sene müddetle iflâs yolu ile takip edilebilir. İİK. m. 44'e göre, iflâsa tabi bir şahıs, ticaretini terk ederse, bu terk koyfiyetinin ilânı tarihinden itibaren bir sene içinde iflâs yolu ile takip olunabilir. Maddenin ilk bakışta yalnız hakikî şahıslar hakkında sevk edildiği kanısı uyanmakta ise de, bu hükmün ticaret şirketleri hakkında tatbik edilmesi gerekir. İsviçre'de uzun münakaşalardan sonra, bu hükmün (İsv. İİK. m. 40) ticaret şirketleri ve bilhassa kolektif şirketler için de tatbik edilebileceği neticesine varılmıştır. İİK. m. 44'deki bir senelik müddetin tasfiyenin sona erdiğinin tescil ve ilânı (T.K. m. 242) tarihinden itibaren başlayacağı da, bugün İsviçre'de genel olarak kabul edilmektedir.»

B. KURU, Şahıs Şirketleri ve Ortakların iflâsı, sh. 4

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Co-operative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of

The Turkish Co-operative Association

Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS

Editorial Board

Celâl UZEL

Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ

Osman ATTİLÂ - Hüseyin YURDABAK

Turgut YILDIRIM

Each issue of the review will contain some articles, research notes ,communications, book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS-President

Feyzi HALICI - Vice president Chemical Engineer, Ex-Senator for Konya

Kâzım SEÇER - Treasurer Director, Agricultural Bank

Osman ATTİLÂ Editor, Ex-Deputy for Afyon

Kadir KALFA Assistant Director-General in the Department of Co-operative Organizations, Ministry of Village Affairs

Yıldırım ERGİDEN Ex-Director of Department of Co-operatives, The People's Bank

Celâl UZEL Mechanical Engineer, Ex-General Director of Turkish Co-operative Association

Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ Faculty of Agriculture, University of Ankara.

Şimşek ARMAN Assistant Director-General in the Department of Co-operative Education and Handicraft, Ministry of Village Affairs

Nusret UZGÖREN Ex-Director-General of the People's Bank

Hüseyin YURDABAK President of Grocers' Co-operative of Ankara.

Prof. Dr. Akif ERGİNAY Faculty of Law, University of Ankara

Yaşar Faruk İNAL Editor

Turgut YILDIRIM Assistant Director - General in the Department of Co-operative Support, Ministry of Village Affairs

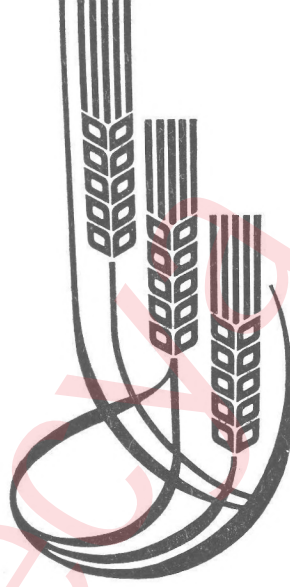
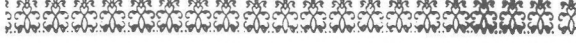
Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülâyim Senator for Samsun

BOARD OF AUDITORS

Güven SEZGİN Chairman, Section Head in the Agricultural Credit Co-operatives Mutual Assistance Foundation.

Nazif GÖKKAYA Chairman of Köy-Koop's Board of Controllors.

Halim UTLU Newspaper-reporter and Author.

ANKARA

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyuyor*

